

Reflectie coalitieakkoord Rutte IV Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst

Ruud Dorenbos, Margot Leegwater, Nino Reus, Wouter Kersten

Uitgave

Platform31
Den Haag, februari 2022

Auteurs (coördinerend): Ruud Dorenbos, Margot Leegwater, Nino Reus, Wouter Kersten

Met medewerking van: Anouk Corèl, Maarten Hoorn, Patrick van Lunteren, Jacomijn Baart, Rogier van der Wal, Kees Telder, Joost van Hoorn, Romay Evers, Mirjam Fokkema en Donald van den Akker

Redactie: Platform31

Platform31

Kennis- en netwerkorganisatie Platform31 ziet de trends in stad en regio. We verbinden beleid, praktijk en wetenschap rondom actuele vraagstukken en komen tot een aanpak waarmee bestuurders, beleidsmakers en uitvoerders direct aan de slag kunnen. De oplossingen houden we niet voor onszelf: iedereen profiteert mee van de resultaten.

Postbus 30833, 2500 GV Den Haag
www.platform31.nl

Hoewel grote zorgvuldigheid is betracht bij het samenstellen van dit rapport, aanvaarden Platform31 en de betrokkenen geen enkele aansprakelijkheid uit welke hoofde dan ook voor het gebruik van de in deze publicatie vermelde gegevens. Alles uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt mits de bron wordt vermeld.

Woord vooraf

Traditiegetrouw geeft Platform31 na de vorming van een nieuw kabinet een duiding van het coalitieakkoord. Daarbij maken we altijd dankbaar gebruik van de reflecties van enkele partners. Een dankwoord voor de bijdrage van onder meer de VNG en het P10-netwerk is daarom op z'n plaats.

In deze reflectie op het akkoord 'Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst' van de coalitie bestaande uit VVD, D66, CDA en ChristenUnie, zetten we het zoeklicht op maatregelen en beleidswijzigingen die het meest relevant zijn voor stad en regio. Deze publicatie kunt u beschouwen als een extra toegift op de [samenvatting van de Rijksbegroting 2022](#), die wij in het najaar van 2021 publiceerden.

Het coalitieakkoord presenteerde ambitieuze toekomstplannen voor de komende kabinetsperiode. Met een inleiding die bol staat van een lange opsomming van opgaven waar Nederland voor staat, zoals het tegengaan van klimaatverandering, de aanpak van de stikstofcrisis, het bouwen van nieuwe betaalbare woningen, de verbeteringen in de gezondheidszorg, forse investeringen in onze veiligheid en het tegengaan van ondermijning, het vergroten van de kansengelijkheid en het tegengaan van discriminatie, het verbeteren van de bestaanszekerheid via het aanpakken van onevenwichtigheden op de arbeidsmarkt en het tegengaan van armoede en schulden, het investeren in onze toekomstige welvaart via onderwijs en innovatie en een goed vestigingsklimaat voor ondernemers en bedrijven.

Opgaven die het kabinet vertaalt naar nog eens een veelvoud aan richtingen en maatregelen. Dat stelt de lezer voor de vraag: hoe worden deze maatregelen echt concreet en hoe en door wie worden ze uitgevoerd? Hoeveel ruimte en vertrouwen krijgen stad en regio daadwerkelijk om innovatie te integreren in de uitvoering? In onze reflectie kunnen we het antwoord op deze vragen niet geven. De uitvoeringskracht en innovatiewens van gemeenten, marktpartijen, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen zullen dat moeten uitwijzen. Wel heeft Platform31 getracht aan te geven waar kansen liggen maar ook waar meer duidelijkheid zal moeten ontstaan. Samen met overheden, corporaties, marktpartijen en universiteiten in ons netwerk zullen wij onze denkkraft inzetten om van visie naar maatregelen naar uitvoering te komen. Wij kijken uit naar nauwe samenwerking met onze partners bij het oppakken van deze uitdaging op verschillende plaatsen in Nederland.

3

Hamit Karakus
Algemeen directeur Platform31

Inhoudsopgave

Woord vooraf	3
1 Inleiding	5
2 Reflectie op beleidsthema's	8
2.1 Wonen en Leefomgeving	8
2.1.1 Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	8
2.1.2 Ruimte en Infrastructuur	10
2.2 Duurzame ontwikkeling	12
2.3 Inclusieve samenleving	13
2.3.1 Armoede en schulden	14
2.3.2 Inburgering, integratie en migratie	15
2.3.3 Veiligheid	17
2.3.4 Onderwijs	17
2.3.5 Gezondheidszorg	19
2.4 Economische veerkracht	21
2.4.1 Regionale economie	21
2.4.2 Arbeidsmarkt	24
2.4.3 Digitalisering	25
2.5 Bestuur & Samenspel	26
3 Samenvatting relevante punten voor stad en regio	28

1 Inleiding

Nederland staat voor enorme uitdagingen. Er liggen vele dossiers waar snelle en effectieve politieke actie vereist is. Het meest onzekere dossier betreft de coronacrisis. Bijna twee jaar nadat de eerste maatregelen werden genomen tegen de verspreiding van het coronavirus is het verdere verloop van de crisis omgeven door vraagtekens. Volgen er na de omikronvariant weer nieuwe varianten, milder of juist niet, of zal het virus langzaam uitdoven? En wat zijn de sociaaleconomische vooruitzichten voor verschillende groepen in de samenleving als gevolg van de huidige of nieuwe coronamaatregelen? Hoewel in het coalitieakkoord verschillende keren wordt gewezen op kwetsbaarheden die door de coronacrisis zijn uitvergroot (zoals werkdruk in de zorg, deugdelijkheid van het bestuur e.d.) wordt er niet gesproken over een plan of strategie hoe er op de langere termijn met corona en de gevolgen moet worden omgegaan. En er worden vrijwel geen middelen gereserveerd om de gevolgen van nieuwe maatregelen te financieren. Dat is opmerkelijk, omdat de overheid sinds maart 2020 tientallen miljarden besteedde om gedupeerden van de coronamaatregelen tegemoet te komen, bijvoorbeeld in de vorm van loonsteun. Na de presentatie van het coalitieakkoord werd duidelijk dat het ministerie van Volksgezondheid is begonnen met gesprekken over een langetermijnstrategie voor de coronacrisis.

Wellicht ligt de grootste uitdaging voor het nieuwe kabinet in het herstellen van het vertrouwen. Uit een peiling van I&O Research kwam naar voren dat bijna 2/3 van de kiezers, om hun moverende redenen – van algeheel wantrouwen tegen de overheid tot specifieke kritiek op deze plannen – niet zo veel tot geen vertrouwen heeft in het kabinet Rutte IV.¹ Het is daarom niet verrassend dat het coalitieakkoord start met het hoofdstuk ‘democratische rechtsorde’. De democratische rechtsorde vormt het fundament van onze samenleving dat flinke barsten heeft opgelopen. Om dat te herstellen zal de overheid moeten laten zien dat het vooral betrouwbaar is en dat gedane beloftes worden nagekomen. Het vertrouwen in de overheid is de laatste jaren flink gedaald. Onder meer de Staatscommissie Parlementair Stelsel (Commissie Remkes) waarschuwde (al) in 2018 dat de parlementaire democratie niet voor iedereen even goed werkt en dat dat een deel van Nederland (ongeveer 30 procent) dreigt af te haken of al is afgehaakt. Het recente SCP-rapport ‘*Vershil in Nederland 2014-2020*’ (oktober 2021) wijst op de structurele ongelijkheid tussen sociale groepen in Nederland. Groepen kwetsbare burgers lopen vast in de systemen van de overheid. De toeslagenaffaire is daar het bekendste voorbeeld van, maar ook de strikte toepassing van de Participatiewet, die gepaard kan gaan met stevige sancties, is inmiddels berucht.

Om het vertrouwen tussen burgers en overheid te herstellen wordt, zo is te lezen in het coalitieakkoord, bijvoorbeeld ingezet op het vergroten van de toegang tot het recht voor burgers en mkb. Ook wordt de sociale advocatuur versterkt. Maar wil de overheid echt het vertrouwen herwinnen, dan is het zaak om zowel in de kinderopvangtoeslagaffaire, als in het Gronings aardbevingsgebied tot een snelle en ruimhartige compensatie te komen. De aanstelling van staatssecretarissen die hier specifiek op moeten toezien, is in ieder geval een stap die mogelijk enig vertrouwen schept. Tegelijkertijd moet worden geconstateerd dat het leed al is geschied. Er is dus meer nodig voor de (Rijks)overheid om de kloof met gedupeerde burgers en ondernemers te dichten. Daarbij lijkt het vooral belangrijker om te voorkomen dat dergelijke affaires opnieuw kunnen plaatsvinden.

Hoewel het voorgaande anders doet vermoeden, lijkt er in het verlengde van de tientallen miljarden die zijn uitgegeven aan coronabeleid en steunpakketten geen tekort te zijn aan geld bij de Rijksoverheid. Er staan miljarden aan extra uitgaven klaar via nieuwe begrotingsfondsen, waaronder het Klimaat- en

¹ Zie *Weinig vertrouwen in Rutte IV* - I&O Research (ioresearch.nl).

transitiefonds (35 miljard) en het Stikstoffonds (25 miljard). Deze komen bovenop het al bestaande Mobiliteitsfonds en het Nationaal Groeifonds (20 miljard). Waar het geld uit die fondsen naar toe zal gaan, is deels nog onduidelijk. Wat wel al duidelijk is, is dat het grote tekort aan (technische) vakmensen een grote bottleneck vormt voor het behalen van de gestelde ambities, bijvoorbeeld op het terrein van de energietransitie. Worden de middelen vanuit de fondsen zo ingezet dat ook die grote bottleneck wordt aangepakt? Anders lopen we het risico dat we in een 'geld zoekt bestemming'-spel terechtkomen.

Op sommige gebieden zijn de ambities hoog te noemen, en veelal terecht. Her en der zijn er zelfs concrete stippen op de horizon benoemd qua doelen, of is tenminste een duidelijke richting aangegeven (CO₂ en stikstofreductie, woningbouw, invoeren van betalen naar gebruik om er enkele te noemen). In veel meer gevallen is de invulling, uitwerking en uiteraard uitvoering echter nog niet benoemd, onzeker, of voor nu vrijblijvend. Dat kan mogelijk ook kansen bieden, bijvoorbeeld voor het parlement om met ideeën voor concretere invulling te komen, en voor maatschappelijke initiatieven om de ruimte die er nu is proberen in te nemen.

6 Juist bij het verder invullen, uitwerken van beleid en ambities, en het aandragen van plannen door andere partijen dan het kabinet, is het van belang dat er wel snel duidelijkheid komt over de spelregels/ randvoorwaarden. Bijvoorbeeld welke criteria er geformuleerd zullen worden om tot creatieve en innovatieve projecten en programma's te komen die echt een bijdrage leveren aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Zonder dat de gevraagde bewijslast daarvoor ieder initiatief 'van onderop' gelijk al in de kiem smooit. Het is niet voor niets dat de Rekenkamer al een spoedbrief aan de voorzitter van de Tweede Kamer stuurde waarin wordt aangegeven dat het kabinet eerst met het parlement afspraken moet maken over de randvoorwaarden voor het uitgeven van de tientallen miljarden die nu zijn gereserveerd.² Het moet helder worden hoe wordt vastgesteld of de uitvoering van het beleid betrouwbaar, dienstbaar, dichtbij en rechtvaardig is. Het beleid en de daarbij behorende publieke middelen dienen navolgbaar en toetsbaar te zijn. Er zijn nu fondsen die geen onderdeel uitmaken van de rijksbegroting. Maakt de keuze welke plannen er na de start van zo'n fonds worden gefinancierd dan wel of geen deel meer uit van het jaarlijkse proces van autorisatie en controle op publieke uitgaven door het parlement?

Het coalitieakkoord werd op 15 december 2021 gepresenteerd. De gebruikelijke financiële doorrekening door het Centraal Planbureau (CPB) zat er toen niet bij. Een dag na de beëdiging van het nieuwe kabinet werd de doorrekening van het CPB gepresenteerd. Hoewel de onzekerheidsmarges groot zijn, wijzen de berekeningen op een sterk stijgende toename van schulden. Belangrijk daarbij op te merken is dat het CPB in de doorrekening heeft aangenomen – op basis van ervaringen in het verleden - dat beleid dat niet naar de aard incidenteel is, structureel wordt gefinancierd en daarmee structureel op de overheidsbegroting blijft drukken.³ Daarvan uitgaande zullen de lasten worden doorgeschoven naar toekomstige generaties, tenzij er op een aantal terreinen harde keuzes worden gemaakt. De stijgende uitgaven in de zorg, de grootste kostenpost van de overheid, vormen de grootste uitdaging, maar politiek gezien ligt dat zeer gevoelig, zeker ten tijde van corona en de grote inspanningen die door de zorgsector zijn geleverd.

² Zie Aandachtspunten bij coalitieakkoord voor debat regeringsverklaring, brief van de Algemene Rekenkamer aan de voorzitter van de Tweede Kamer van de Staten-Generaal, 13 januari 2022. Zie ook Esther Lammers (2022), Rekenkamer waarschuwt Kamer: Parlement staat buitenspel in coalitieakkoord, in: Trouw, 13 januari 2022.

³ Zie Centraal Planbureau. 2022. Analyse coalitieakkoord 2022-2025, Analyse van de economische en budgettaire effecten van het coalitieakkoord. Het betreft een eerste inschatting van de effecten, CPB Notitie, Januari 2021.

Wat merken we als gewone burgers van dit alles? Het is opmerkelijk dat er erg weinig wordt geformuleerd in termen van 'koopkrachtplaatjes'. In het coalitieakkoord van het vorige kabinet werd nog sterk benadrukt dat de 'gewone, normale Nederlander', en dan vooral de werkende Nederlander met kinderen, er nu echt op vooruit moet gaan. Nu valt daar nauwelijks iets over te lezen. Wel zal het wettelijk minimumloon met 7,5 procent stijgen – ongeveer 85 cent per uur – tegen het einde van de kabinetsperiode. Ook wordt ingezet op een lastenverlichting van 3 miljard euro, met name voor lage- en middeninkomens, werkenden en gezinnen. Onderdelen van het klimaatbeleid, zoals het Nationale Isolatieprogramma, bieden (extra) ondersteuning aan dezelfde inkomensgroepen. Gemiddeld neemt de koopkracht in doorsnee met 0,4 procent per jaar toe. Per saldo blijft de koopkracht in de kabinetsperiode gelijk, zo laat de eerste doorrekening van het coalitieakkoord door het Centraal Planbureau zien.⁴ Uit berekeningen van het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud) komt echter naar voren dat Nederlandse huishoudens er gemiddeld dit jaar zo'n 40 euro per maand op achteruit gaan. De daling van de koopkracht kan in sommige gevallen zelfs oplopen tot 200 euro, zo berekende het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud). Het Nibud maakt zich vooral zorgen over de lage inkomensgroepen.⁵ De grootste boosdoener is de hoge inflatie, met als belangrijkste onderdeel de sterk gestegen energieprijzen.

Tot slot: de laatste jaren is de bevolking in Nederland fors gegroeid. Zo nam in de periode 2015-2020 de bevolking met bijna 575.000 mensen toe. Op basis van de bevolkingsprognose 2020-2070 van het CBS blijft de bevolking van Nederland de komende vijftig jaar groeien. In 2026 zal de grens van 18 miljoen worden gepasseerd en in 2038 de grens van 19 miljoen. Bevolkingsgroei wordt in het coalitieakkoord echter niet genoemd. Dat is opvallend, want de voorspelde bevolkingsgroei zal invloed hebben op het woningtekort, ruimtegebrek en zal de druk op voorzieningen hooghouden.

7

Leeswijzer

In deze reflectie van het coalitieakkoord lopen we in het volgende hoofdstuk een reeks aan beleidsthema's langs en voorzien we deze van kort commentaar. Daarbij is er speciaal aandacht voor de onderwerpen die voor stad en regio van belang zijn. We laten daar ook ons (partner)netwerk over aan het woord. Dit in de vorm van gevraagde reflecties van personen die bestuurlijk, ambtelijk, uitvoerend of wetenschappelijk betrokken zijn bij vraagstukken en praktijken van stad en regio. We geven aan waar kansen liggen, maar ook waar – voor zover in te schatten op basis van het huidige niveau van uitwerking - kansen lijken te worden gemist. Hoofdstuk 3 bevat een opsomming van alle maatregelen uit het coalitieakkoord die relevant zijn voor stad en regio.

⁴ Zie Centraal Planbureau. 2022. Analyse coalitieakkoord 2022-2025, Analyse van de economische en budgettaire effecten van het coalitieakkoord. Het betreft een eerste inschatting van de effecten, CPB Notitie, Januari 2021.

⁵ Zie Nibud ziet koopkrachtdalingen tot ruim 100 euro per maand - Nibud - Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting.

2 Reflectie op beleidsthema's

Dit hoofdstuk is gestructureerd langs de lijnen van vijf hoofdogaven, met daarbinnen enkele thema's.

De hoofdogaven zijn:

1. Wonen en Leefomgeving
2. Duurzame ontwikkeling
3. Inclusief samenleven
4. Economische veerkracht
5. Bestuur en Samenspel

2.1 Wonen en Leefomgeving

2.1.1 Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

Het is duidelijk dat de schrijvers van dit coalitieakkoord de urgentie van de problemen op de woningmarkt voelen. Dat begint al met de titel: 'Volkshuisvesting' in plaats van 'Wonen', zoals dit thema in 2017 nog werd genoemd. Door te kiezen voor de term volkshuisvesting wordt de focus gelegd op de huisvestingsopgave die momenteel zo prominent aanwezig is. Ook wordt de minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO) geherintroduceerd, nadat de portefeuille de afgelopen vier jaar onder de verantwoordelijkheid viel van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Deze 'nieuwe' minister voor VRO heeft een regiefunctie, zowel als het gaat om verstedelijking, als om andere opgaven met een (sterke) ruimtelijke component.

8

Het kabinet heeft de ambitie om 100.000 woningen per jaar te bouwen met daarbij speciale aandacht voor starters, senioren en middeninkomens. Een mooi streven en een hoopvol teken voor alle woningzoekers. Wel moet worden opgemerkt dat in voorgaande jaren een stuk minder woningen zijn gebouwd. In 2020 ging het om 69.000 nieuwbouwwoningen per jaar, wat ook al 3 procent minder was dan in 2019.⁶ Belangrijke oorzaken daarvoor zijn o.a. de trage procedures, het tekort aan bouwcapaciteit en gebrek aan bouwgrond. Opgaves waar de nieuwe minister mee aan de slag moet.

"Een aantal zaken vallen duidelijk op. Bijvoorbeeld de beleidsvoorstellen inzake het kooprecht. De teneur is dat een dergelijk recht veel volkshuisvestelijke bezwaren met zich meebrengt, zoals het doen laten krimpen van de sociale huursector en de olopende wachtlijsten (in tegenstelling tot bouwen voor de doorstroming). Ja, het zou een positief effect op de leefbaarheid kunnen hebben, maar vaak wordt dit effect overschat. Dit alles nog los van de vraag of dit plan juridisch überhaupt uitvoerbaar is.

Daarnaast is onduidelijk hoe het afschaffen van de verhuurdersheffing in ruil voor prestatieafspraken er precies uit moet komen te zien. Wat ons betreft vraagt dit hogere eisen aan de beleidscyclus van de lokale prestatieafspraken. Denk hierbij aan monitoring, een jaarlijkse evaluatie en rapportage. Ook is het kabinet van plan opgaven en middelen te matchen. Dat voornemen is al vaker geopperd, en gestrand. Dus hoe gaat het kabinet dat aanpakken? Toch weer via een heffing. Een sigaar uit eigen doos?

⁶ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/04/ruim-69-duizend-nieuwbouwwoningen-in-2020>

Als laatste nog een ander belangrijk punt. De zogenaamde 'bestuurskolom' (Rijk, provincie, regio, gemeente) is onvoldoende toegerust op de huidige opgaven. De provincie heeft in principe alleen vergaande bevoegdheden die voortvloeien uit de ruimtelijke ordening. Wat doet het Rijk of de provincie als een gemeente onvoldoende bijdraagt aan de evidente sociale, regionale opgave?"

Peter van Os, directeur RIGO Research en Advies

De woningbouwopgave zal er in ieder geval niet makkelijker op worden, gelet op de uitdagingen die voor ons liggen op het gebied van stikstof en de strengere duurzaamheidseisen. Hoe het kabinet verwacht hiermee om te gaan, blijft op basis van het regeerakkoord onduidelijk. Van de te bouwen 100.000 woningen per jaar, moet 2/3 uit betaalbare huur- en koopwoningen bestaan. De vraag is alleen of het voor bouwers rendabel is om zoveel woningen in dit segment bij te bouwen, gelet op de hoge bouw- en brandstofprijzen. Een groot deel van die woningbouwopgave zal worden gerealiseerd door corporaties. Om dit voor hen financieel mogelijk te maken, wordt de verhuurdersheffing afgeschaft. Dit biedt hen investeringsruimte om de woningbouwopgave te versnellen en ook andere relevante opgaven op te pakken, zoals verduurzaming en betaalbaarheid. Het Rijk maakt hierover (dit keer bindende) prestatieafspraken met hen.

Hernieuwde Nationale Woon- en Bouwagenda

Er komt een hernieuwde Nationale Woon- en Bouwagenda. De minister voor VRO ondersteunt gemeenten en provincies in het bepalen van woningbouwlocaties en maakt prestatieafspraken met hen. Opvallend is dat het Rijk geen extra geld bijlegt voor de te bouwen woningen, maar het geld uit het gemeentefonds haalt om het Volkshuisvestingsfonds en de Woningbouwimpuls te vullen. Wel wordt er 7,5 miljard euro beschikbaar gesteld voor een goede ontsluiting van de te bouwen woningen. De vraag is alleen: gaat dat genoeg zijn, in ogenschouw nemend de enorme bouwopgave? Het bedrag wordt uitgespreid over een periode van tien jaar. Ook krijgen huurders van middenhuurwoning een vorm van huurprijsbescherming.

9

Verder wordt de huurprijs van corporatiewoningen voor mensen met een lager inkomen verlaagd en voor mensen met een hoger inkomen verhoogd tot een marktconforme huur. De verschillende voorstellen richting de corporatiesector (bindende prestatieafspraken met het Rijk, projectsteun vanuit de sector, en verplichte huurverlaging dan wel huurverhoging) lijkt het Rijk corporaties meer te zien als uitvoeringsorganisaties van de Rijksoverheid. Maar in feite zijn het hybride organisaties die binnen het maatschappelijk middenveld aan hun sociale opgave werken.

Interessant is ook de introductie van de Nederlandse variant op *the right to buy*. Huurders van grondgebonden corporatiewoningen krijgen de kans om hun woning onder bepaalde voorwaarden te kopen. Bijzonder, omdat corporatiewoningen niet in het bezit zijn van de overheid. Een corporatie kan dus niet gedwongen worden om woningen te verkopen. Ook opvallend zijn de maatregelen die *niet* worden genoemd. De hypotheekrenteaftrek en ook de overdrachtsbelasting (die in de vorige periode werd verlaagd naar 2%) worden beiden niet genoemd.

Samenvattend zien we dat het coalitieakkoord een aantal stevige ambities uitspreekt. Het Rijk lijkt de omslag te hebben gemaakt van bezuiniging en inkrimping van taken – wat de laatste jaren de trend was – naar investeren en innoveren. Tegelijkertijd ontbreekt voor veel beleidsvoorstellen een concrete(re) uitwerking. Het blijft dus nog even afwachten hoe de nieuwe minister deze beleidsplannen gaat vormgeven, en daarmee ook hoe de woningmarkt er over vier jaar bijstaat.

2.1.2 Ruimte en Infrastructuur

De herintreding van een minister voor Ruimtelijke Ordening zal in de ruimtelijke vakwereld tot een zucht van verlichting leiden. Deze minister heeft met grote ruimtelijke opgaven te maken. Allereerst de woningbouwopgave, waarvan hijzelf ook de portefeuille beheert. De druk op de ruimte is daarnaast groot. Initiatieven voor windmolenparken, zonnevelden, bedrijventerreinen, distributiecentra en datacentra rammelen voor de korte termijn aan de deur. Maar ook de gevolgen van een stijgende zeespiegel en meer wateroverlast zal op de langere termijn tot grote ruimtelijke vraagstukken leiden.⁷

Regiefunctie minister VRO

Het coalitieakkoord geeft een regiefunctie aan de minister voor VRO. Veel zal afhangen van de uitvoering hoe hij deze regiefunctie uitoefent. Betekent regie dat hij met zijn collega's in het kabinet beslissingen voor zich uitschuift of durft hij ook een aantal harde keuzes te maken? De hyperscale datacentra legt het coalitieakkoord in elk geval al aan banden. En hoe gaat hij om met de regio? Veel thema's zijn regionaal belegd, in telkens andere regio's met een grote bestuurlijke drukte tot gevolg.⁸ Maakt de minister een doorontwikkeling in regionale samenwerking door met Regionale Investerings Agenda's te gaan werken als een netwerkende of responsieve overheid of profileert hij zich als een regulerende onderwijzer?

Dat er een uitvoeringsprogramma aan de Nationale Omgevingsvisie komt, is positief. Hierbij zal het de kunst voor de minister worden om in de vele uitvoeringsprogramma's van de NOVI te durven snijden om tot stroomlijning en activering te komen. Het is te hopen dat hier een stevig hoofdstuk met de financiële uitvoerbaarheid in staat, waarbij bestaande en nieuwe financiële stromen worden gecombineerd ('ontschotten').

10

Reservering Mobiliteitsfonds

Het kabinet reserveert 7,5 miljard euro in de komende tien jaar in het Mobiliteitsfonds om nieuwe woningen te ontsluiten. Hoewel een aanzienlijk bedrag, voor de opgave aan de lage kant. De directe link met de veertien verstedelijkingsgebieden, waarvan bij veel acties vanuit het Rijk eerder sprake was, laat het kabinet los. Voor de aanpak van bestaande infrastructuur (waarvoor ook flink de portemonnee wordt getrokken) verwijst het kabinet naar de grootste knelpunten uit 2021. Te hopen is dat het kabinet ook wil investeren in niet-Rijkswegen. Dat is in de huidige MIRT-systematiek lastig als er geen directe link met Rijkinfrastructuur is.

Het coalitieakkoord lijkt meer aandacht aan het openbaar vervoer te besteden ten koste van de auto. De Lelylijn staat prominent benoemd. Bij de verbreding van de A27 bij Amelisweerd zal het nieuwe kabinet naar alternatieven kijken, met een duidelijk blik op het openbaar vervoer. Het verder investeren in *hubs* waar verschillende vormen van openbaar vervoer, eigen vervoer en deelvervoer elkaar ontmoeten, is tevens onderdeel van het coalitieakkoord. In het rijtje van op te lossen infrastructuurproblemen en nieuw aan te leggen infrastructuur, staat het openbaar vervoer telkens vooraan. Hoewel dat natuurlijk geen zekerheid geeft over prioritering.

Daarbij stimuleert het coalitieakkoord het vervoer van goederen van de weg naar het spoor en het water. Daar kan een dilemma ontstaan voor de woningbouwopgave op het moment dat het over

⁷ Zie ook: <https://www.rli.nl/publicaties/2021/advies/geef-richting-maak-ruimte>

⁸ Zie ook <https://kennisopenbaarbestuur.nl/rapporten-publicaties/inventarisatie-regionale-samenwerkingsverbanden-decentrale-overheden-2020/>

vervoer van gevaarlijke stoffen gaat. Op de Betuwelijn na gaan veel sporen immers dwars door bebouwd gebied. Extra woningen nabij het spoor wordt daardoor veel moeilijker. Op dit moment knelt het op veel plekken.

Door ook aandacht te hebben voor het verbeteren van de internationale treinverbindingen rijst bijna de vraag of de ministers over zullen stappen van een dienstauto naar een diensstrein. De investeringen hiervoor moeten in combinatie met Europese fondsen. Vertraging van deze ambitie ligt daarmee op de loer.

Voor vliegverkeer is er sprake van pappen en nathouden. De functie van Schiphol als *hub* blijft belangrijk. Het kabinet vindt het 'rechtvaardig belasten' van de luchtvaart met een gelijk speelveld binnen en buiten de EU van belang. Ondanks het ontmoedigen van kortereafstandvluchten zal het vliegtuig met deze uitgangspunten nog lang het beste alternatief blijven voor veel mensen.

Tot slot trekt het kabinet structureel 1,25 miljard euro uit voor het inlopen van achterstallig onderhoud bij infrastructuur. Veel ambities dus, die ook allemaal al een goede bestemming hebben. De vraag of er voldoende menskracht is om dit uit te voeren, blijft voorlopig nog wel boven de markt hangen.⁹

"Nederland maakt als gevolg van de vele transitie een enorme ruimtelijke Transformatie door in de komende decennia. Energie en klimaat staan hoog op de agenda in het coalitieakkoord, evenals de woningbouwopgave en stikstof. De richtingen zijn onomstotelijk duidelijk. Het gaat nu om de uitvoering. Daarvan zal veel afhangen. Dat moet integraal. Het is zo zonde dat bijvoorbeeld het Hoogwaterbeschermings-programma nu nog zo sectoraal is. Kansen om te combineren, denk aan biodiversiteit, worden gemist.

Dit kabinet kent veel bewindspersonen, met overlappende portefeuilles. Over energie gaan bijvoorbeeld drie bewindspersonen. Daarom moet je goed met alle bewindspersonen verkennen waar aanknopingspunten zitten en hoe portefeuilles bij elkaar kunnen komen. Uiteindelijk moeten daar programma's uitkomen met teams vanuit verschillende ministeries. Het is logisch als de minister van VRO hierop de regie voert: knelpunten en raakvlakken zie je immers in de fysieke ruimte.

De visie van TAUW is dat je opgaven integraal moet benaderen. Daarvoor moet je soms iets vertragen, omdat integraal afwegen en ontwerpen tijd vraagt. Maar daarna kan je veel sneller door je uitvoeringsproject heen. Draagvlak stijgt, budgetten zijn groter door slimme combinaties en je voorkomt sectorale knelpunten in de toekomst. En niet te vergeten: het resultaat is beter. Uit de City Deal Openbare ruimte komen bijvoorbeeld goede integrale oplossingen naar voren door meervoudig te programmeren. Het kabinet kan daaraan een voorbeeld nemen en daar stevig aan bijdragen.

En ondertussen moeten we naar de verre toekomst kijken. Is het houdbaar dat we in het laaggelegen Nederland doorgaan met stedelijke ontwikkeling of moeten we gebieden gaan afwaarderen? Dat proces moeten we nu opstarten. Het is een sensitief

⁹ Zie o.a. <https://www.cobouw.nl/marktontwikkeling/nieuws/2021/10/instrumentcijfers-bouwopleidingen-nemen-toe-maar-niet-voldoende-101299612>

proces, met grote belangen. Daarmee moeten we zorgvuldig omgaan en dus op tijd mee starten. Hoe langer je wacht, hoe groter de kapitaalvernietiging in de toekomst zal zijn.“

Hein Veldmaat, Business leader duurzame stedelijke ontwikkeling TAUW

2.2 Duurzame ontwikkeling

Tijdens de eerste lockdown (maart 2020) ontstonden er in de samenleving diverse initiatieven om de coronapandemie te benutten om een systeemverandering naar een duurzame samenleving te realiseren. Die initiatieven lijken aan de opstellers van dit regeerakkoord voorbij te zijn gegaan. Recht doen “aan de aarde, aan volgende generaties en aan elkaar” klinkt erg duurzaam maar de voorgenomen inspanningen van dit coalitieakkoord zijn vrijblijvend en dienend aan het ‘verdienvermogen van Nederland’. Het ontbreken van een visie met een leidende overheidsrol en eigenaarschap voor de bewoners maakt dat de uitwerking spannender is dan wat nu voorligt.

12

Natuurlijk is een hogere CO₂-reductiedoelstelling in 2030 (van 49% naar 55% en zo mogelijk naar 60% CO₂-reductie ten opzichte van 1990) te prijzen. Het vereist echter wel een systeemverandering om dat te realiseren. In het oog springt ook de 35 miljard euro in het Klimaat- en transitiefonds voor de komende tien jaar. Hoewel het Centraal Planbureau¹⁰ waarschuwt voor de gevolgen, namelijk fors zwaardere lasten voor toekomstige generaties, moet ook opgemerkt worden dat die lasten nog zwaarder zouden zijn wanneer er nu niet zou worden geïnvesteerd. Het Planbureau voor de Leefomgeving¹¹ vraagt zich echter wel terecht af of de investeringen doelmatig zullen zijn. Nu vanuit de Europese Unie het groengehalte van kernenergie al ter discussie wordt gesteld (vanaf 2045 is dat niet meer ‘groen’)¹² kunnen er, naast bijvoorbeeld circulariteit, ook vanuit dat perspectief vraagtekens gezet worden bij het voornemen voor het langer openhouden van Borssele en het faciliteren van twee nieuwe kerncentrales. Geen goed voorbeeld van de voorgenomen ‘groene industriepolitiek’.

Het versterken van de uitvoeringskracht van medeoverheden krijgt gestalte met een extra bijdrage oplopend naar een niet-structureel budget van 800 miljoen euro in 2025. Daarmee wordt sterk afgeweken van het advies van de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB)¹³, die berekende dat de medeoverheden alleen al voor de komende drie jaar 1,8 miljard euro nodig hebben. Wanneer ook kortingen op de jeugdzorg sterker gaan drukken op de gemeentelijke begroting komt de uitvoeringscapaciteit van de medeoverheden sterk onder druk te staan. Met de nu te maken slag van Transitievisies Warmte naar Wijkuitvoeringsprogramma’s is juist een versterking van de ambtelijke capaciteit met voldoende vakmensen noodzakelijk. Door het ROB werd dit ingeschat op een gemiddelde van 14-17 fte per gemeente.

In deze zelfde transitie slag worden isolatiemaatregelen en hybride warmtepompen wel gestimuleerd. In duurzame warmtenetten zal de onrendabele top van collectieve warmteprojecten deels worden gefinancierd uit een nationale subsidieregeling. Verwacht mag worden dat dit in de ‘on-hold’ staande nieuwe Warmtewet wordt geïmplementeerd. Onduidelijk is de rol van bewoners. Voor huishoudens

¹⁰ Centraal Planbureau, Analyse coalitieakkoord 2022-2025, januari 2022, p.3.

¹¹ Planbureau voor de Leefomgeving, Reflectie op de leefomgevingsthema’s in het coalitieakkoord 2021-2025, 23 december 2021.

¹² European Commission, https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/sustainable-finance/eu-taxonomy-sustainable-activities_en

¹³ Raad voor het Openbaar Bestuur, Van Parijs naar Praktijk, januari 2021.

moet het wel betaalbaar blijven en vanuit een democratische rechtsorde wordt ook het 'uitdaagrecht' gestimuleerd. Hoe dit een plaatst krijgt in de warmtetransitie, net zoals de 5^e generatie (collectieve) warmte- en koudenetten, is sterk de vraag. Dit komt ook niet terug in de kabinetsaanpak van hittestress.

Duurzame ontwikkeling is een transitie van decennia en gebaat bij een lange termijnvisie en lange termijn aanpak. Continuïteit schept vertrouwen. In dat perspectief zou een herbevestiging van een gebiedsgericht integraal beleid inclusief het uitfaseren van aardgas hebben geholpen. Gecombineerd met een toename van subsidies bestaat het gevaar van incidentenpolitiek op maatregelniveau waar juist de verbinding met andere Sustainable Development Goals gemaakt moet worden. Doelstellingen op het gebied van milieu, landbouw, mobiliteit, biodiversiteit, armoede en voedselzekerheid maken hier integraal deel van uit. Nu beklift toch de indruk dat de wezenlijke systeemkeuzes nog verder in de tijd vooruit worden geschoven.

"Bij gemeenten, uit monde van de VNG, zijn er een aantal zorgen over wat er in het coalitieakkoord staat, en zeker ook niet staat. Zo wordt er in het Klimaatfonds veel geld uitgetrokken voor zowel industrie als huishoudens. Behalve een reservering van bijna 800 miljoen euro voor het doorzetten van de uitvoering van het Klimaatakkoord, lijkt de aandacht nu veel meer te worden gericht op huishoudens. De link met de meer samenhangende plannen op hoger niveau (transitievisie warmte, RES) wordt feitelijk helemaal niet genoemd. Het is daarmee niet goed duidelijk hoe de nieuwe plannen (subsidies) zich verhouden tot datgene wat met de nodige moeite in werking is gezet de afgelopen jaren.

Het geld dat wel concreet naar gemeenten gaat is onvoldoende, volgens de ROB vroeg de CO₂-reductie ambitie van 49 procent al om meer uitvoeringsmiddelen dan nu beschikbaar worden gesteld, laat staan voor de ambitie van 55-60 procent. Voor 2022 lijkt het uitvoeringsbudget helemaal ontoereikend. En voor de iets langere termijn, 2026 en verder, dreigt een enorm inkomstengat door de onzekerheid over de opschalingskorting en al dan niet ingeregeld zijn van lokale belastinggebieden tegen die tijd. Die onzekerheid is geen goede basis voor gemeenten om structureel te mogen investeren.

Kortom, het akkoord werpt vragen op, en vooralsnog vooral zorgen. Misschien wel meer door wat er niet in staat, als wat er wel staat."

Rick Schukking, Programmamanager Uitwerking coalitieakkoord
Richard van Vliet, Senior adviseur public affairs VNG

13

2.3 Inclusieve samenleving

Binnen deze opgave vallen in deze reflectie vijf thema's:

1. Armoede en schulden
2. Inburgering, integratie en migratie
3. Veiligheid
4. Onderwijs
5. Gezondheidszorg

2.3.1 Armoede en schulden

Met de komst van een minister voor Armoedebestrijding, Participatie en Pensioenen is er in het coalitieakkoord voldoende aandacht voor armoede en schulden, al is deze aandacht wat meer versnipperd dan in het vorige akkoord. De meeste maatregelen benoemen we in hoofdstuk 4 'Bestaanszekerheid en kansengelijkheid'. De titel suggereert dat deze opgaven, waar o.a. de VNG al in maart 2021 een propositie over schreef, inmiddels scherper op het netvlies van het nieuwe kabinet staan. Ook het begrip 'doenvermogen' bereikte het akkoord in de vorm van de doenvermogenoets. Deze moet helpen bij het beoordelen van voorgenomen wet- en regelgeving in de uitvoerbaarheid door instanties, waaronder gemeenten.

Kwetsbare groepen en kinderarmoede

Er is oog voor kwetsbare groepen, al wordt niet, zoals in het vorige akkoord, expliciet bij de positie van bijstandsgerechtigden stilgestaan. Ook werkende armen, toch een inmiddels veel gehoord begrip, krijgen geen expliciete aandacht. Wel is er meer aandacht voor de positie van huishoudens met een laag inkomen, dan in het vorige akkoord, dat zich meer richtte op de middeninkomens. Ook de maatregel om te investeren in een brede, rijke schooldag, bedoel om de kansenongelijkheid te verkleinen en beginnend bij scholen waar de nood het hoogst is, is specifiek bedoeld voor gezinnen in armoede in kwetsbare wijken. Ook geeft het kabinet aan te willen inzetten op het voorkomen van dakloosheid.

14

Eén van de opmerkelijkste maatregelen is de verruiming van de bijverdiengrenzen in de Participatiewet, iets waar verschillende gemeenten al zo'n twee jaar mee experimenteren. Dit is mogelijk ingegeven door de grote maatschappelijke verontwaardiging die afgelopen zomer ontstond toen bekend werd dat een vrouw in de bijstand geld moest terugbetalen vanwege de gratis boodschappen die zij van haar moeder kreeg. Ook de kostendelersnorm wordt aangepast, zodat jongvolwassenen tot 27 jaar niet langer meetellen als kostendeler voor de uitkering van huisgenoten. Een andere ambitieus voornemen, genoemd in het kader van de in 2018 gestarte brede armoede en schuldenaanpak¹⁴, is het halveren van de kinderarmoede in vier jaar tijd, met daarbij de vaag geformuleerde doelstelling dat het een realistische, eenduidige en relatieve definitie zal hanteren. Het kabinet wil ook elke vier jaar het sociaal minimum herijken om vast te stellen of dit toereikend is om van te leven en om te kunnen participeren in de samenleving. Onduidelijk is in hoeverre deze maatregel al invloed heeft op het andere voornemen om het minimumloon en daarmee de uitkeringen structureel te verhogen. Het Nibud¹⁵ constateerde in 2015 al dat gezinnen met kinderen die op bijstandsniveau moeten rondkomen, structureel tekortkomen. De bijstandsuitkering zou dan ook, zeker voor deze huishoudens, (aanzienlijk) verhoogd moeten worden om toereikend te zijn.

"Het coalitieakkoord heeft over het algemeen redelijk oog voor de positie van de burger, zoals bijvoorbeeld blijkt uit het voornemen om wetten meer te beoordelen op eenvoud, menselijke maat en uitvoering. Goed dat er meer van dit soort uitgangspunten worden genoemd. Wat ik ook positief vind, is dat wordt voortgezet waar eerder mee is begonnen, zoals de brede schuldenaanpak, want hiermee zijn al goede resultaten geboekt. Alleen de nazorg bij schulden blijft een ondergeschoven kindje, ook nu weer. Verder ben ik heel positief over het voornemen om het toeslagenstelsel in de huidige vorm af te schaffen en de kostendelersnorm te wijzigen. Dit pakt voor jongeren ook goed uit, maar veel aandacht voor jongeren en armoede zie je verder niet in dit akkoord. Dat is een gemiste kans; jongeren met hun flexbanen en (studie)schulden zitten vaak in een

¹⁴ Zie [Actieplan brede schuldenaanpak](#) van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. 2018.

¹⁵ Zie [Geldzaken in de praktijk](#) 2015 (publicatie Nibud).

kwetsbare positie, daar moet echt meer aandacht voor komen. Wat ik erg onduidelijk vind, is het voornemen om de duur van schuldhulptrajecten te verkorten. Je kunt niet zomaar van de driejarige schuldregeling af. De strengere eisen die aan beschermingsbewindvoerders worden gesteld, vind ik dan weer erg zwaar aangezet; er is daar nu al veel in verbeterd.

Waar ik als lector Schuldpreventie en Vroegsignalering blij van word, is het inzetten op preventie en educatie. De vraag is alleen wel hoe financiële educatie opgezet wordt. We weten uit onderzoek dat af en toe het onderwerp behandelen niet werkt. Het is beter om in te zetten op het versterken van 'levensvaardigheden' of executieve functies, zoals weerbaarheid, leren plannen, emoties in de hand houden e.d., waarbij financiële educatie dan een onderdeel is. Nu is dat losgetrokken, maar dan zie je dat dat in de uitvoering spaak gaat lopen, omdat scholen er geen tijd voor hebben. We moeten er dus een andere invulling aan geven. Het is hierbij ook van belang dat wetenschappelijke kennis meer en meer structureel wordt ingezet om armoede en schulden beleid te voeden en ondersteunen.

Maar het is goed om voort te zetten wat er is begonnen. Dat geeft een goeie basis. We hebben bij de precieze invulling allemaal een rol, ook vanuit de wetenschap. De hele keten is aan zet."

Dr. Tamara Madern, lector Schuldpreventie en Vroegsignalering Hogeschool Utrecht

Verhoging minimumloon

15

Het kabinet geeft aan per jaar 500 miljoen euro uit te trekken voor het hervormen van de arbeidsmarkt, re-integratie en het aanpakken van armoede en schulden. Het akkoord geeft geen verdere invulling aan dit voornemen, zodat niet duidelijk is welk gedeelte van dit bedrag uiteindelijk aan de armoede- en schuldenaanpak besteed zal worden. Net als in het vorige regeerakkoord wordt gesproken over het verkleinen van de armoedeval, onder andere door het invoeren van een minimumuurloon en het stapsgewijs verhogen van het minimumloon (vanaf 2024), maar andere concrete maatregelen worden niet genoemd. Hoewel onhandig geformuleerd, houdt het huidige kabinet vast aan de koppeling tussen lonen en uitkeringen. Al geldt dit voor wat betreft de AOW niet voor de eenmalige verhoging van het minimumloon. Samen met sociale partners, het UWV en gemeenten wil het kabinet de arbeidsparticipatie verhogen door meer mensen naar werk te begeleiden, met name langdurig werklozen en bijstandsgerechtigden. En wil het de positie van arbeidsongeschikten verbeteren en gemeenten meer mogelijkheden bieden om laaggeletterdheid te bestrijden. Daarnaast wil het kabinet ook inzetten op financiële educatie en preventie en krijgen mensen meer ruimte om een reserve aan te houden. Dit laatste is met name van belang voor de huidige regelgeving rondom bijzondere bijstand.

Voor wat betreft de schuldhulpverlening heeft het kabinet besloten dat de duur wordt bekort en de toegang tot de Wet schuldsanering natuurlijke personen (WSNP) verbeterd en dat het de mogelijkheden om tot een schuldregeling te komen wil vergroten. Ook komt er een maximum voor verhogingen, rente- en incassokosten en worden er strengere eisen aan bewindvoerders gesteld. Dit laatste is van belang voor gemeenten, omdat zij sinds 1 januari 2021 adviesrecht hebben in de gerechtelijke procedure rondom schuldenbewind.

2.3.2 Inburgering, integratie en migratie

Wat opvalt aan het coalitieakkoord is dat de onderwerpen integratie en migratie in het vorige regeerakkoord samen werden behandeld in het hoofdstuk 'Nederland in de wereld'. In het huidige

akkoord wordt migratie behandeld in het hoofdstuk 'Internationaal' en integratie in het hoofdstuk 'Bestaanszekerheid en kansengelijkheid', waar ook het thema inburgering expliciet een plaats krijgt. Verder is de paragraaf over migratie een stuk beknopter dan in het vorige akkoord.

Nieuwe inburgeringswet en respect voor de rechtsstaat

Voor het onderwerp integratie is de inleidende alinea in zijn geheel gekopieerd uit het vorige coalitieakkoord. Er is echter in het huidige akkoord geen expliciete aandacht meer voor kinderen en jongeren met een niet-westerse achtergrond en de problemen die zij met arbeidsmarktdiscriminatie of leerachterstand ervaren of voor het hoge percentage nieuwkomers dat afhankelijk is van een bijstandsuitkering. De korte paragraaf over integratie en inburgering benoemt de nieuwe inburgeringswet, die op 1 januari van dit jaar inging. En hoewel het akkoord spreekt van wederkerigheid als vertrekpunt focust het met name op de plichten van nieuwkomers, zoals de herinvoering van de inburgerplicht voor Turkse nieuwkomers, het leren van de taal (bij voorkeur op B1 niveau) en het vinden van werk. Dit is een voortzetting van de lijn die in het eerdere regeerakkoord werd ingezet. Het kabinet wil met gemeenten afspraken maken over de aanpak van taalachterstanden bij nieuwkomers en bij naturalisatie met gemeenten de mogelijkheden voor maatwerk verkennen, zodat nieuwe Nederlanders zoveel mogelijk Nederlands op B1 niveau beheersen. Het kabinet wil maatschappelijke initiatieven die inburgering bevorderen, bijvoorbeeld een 'maatje' voor nieuwkomers die hen bij het inburgeren helpt, ondersteunen.

16 Waar in het eerdere akkoord in een paar zinnen werd aangegeven dat nieuwkomers onze wetten dienen te respecteren en onze vrijheden en gelijkheden moeten omarmen, wordt in het huidige akkoord een aparte alinea aan het respecteren van onze democratie, rechtsstaat, grondrechten en fundamentele waarden gewijd. De nadruk ligt daarbij op het beschermen van meisjes, vrouwen en andere kwetsbaren bij o.a. eerwaak, huwelijksdwang en vrouwelijke genitale verminking, bijvoorbeeld door een meldplicht voor zorg- en onderwijspersoneel, en op preventie. Ook preventief is de maatregel om ongewenste buitenlandse beïnvloeding en financiering tegen te gaan. Voor mensen met een meervoudige nationaliteit en de wens alleen de Nederlandse nationaliteit te behouden, wil het kabinet een privaatrechtelijk Nederlands register ongewenst nationaliteit ondersteunen. In het huidige coalitieakkoord wordt niet meer gesproken over het inperken van de rechtsbijstand voor asielzoekers, een voornemen dat in het vorige akkoord stond.

Controle op migratie

De maatregelen rond migratie richten zich vooral op het onder controle krijgen van migratie door het verbeteren van beleid, zoals het uitvoeren van de aanbevelingen uit het rapport van het Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten en de Commissie langdurig Verblijvende Vreemdelingen. En door op Europees niveau beter en intensiever te gaan samenwerken, desnoods met een kopgroep van gelijkgestemde landen. Opmerkelijk is de verhoging van het UNHCR-quotum van 500 naar 900 vluchtelingen, met als voorwaarde dat de genoemde aangescherpte regels rond terugkeer zijn ingevoerd. Maar, zo wordt geschreven, "dit verhoogde quotum voorziet ook in uitzonderlijke situaties waarin een beroep wordt gedaan op Nederland vanuit Europese solidariteit" (p. 42). De vraag is dan ook of dit geen sigaar uit eigen doos is, omdat het gaat om verdeling van asielzoekers over de Europese lidstaten.

Ook komt er meer aandacht voor staatloosheid. Met de uitbreiding van de landelijke Vreemdelingen Voorziening naar een landelijk dekkend netwerk voorziet het kabinet dat zelfstandige gemeentelijke opvang niet meer nodig zal zijn en daarom niet meer door het Rijk zal worden gefinancierd. Dit heeft tot gevolg dat gemeenten niet meer op stel en sprong noodopvanglocaties moeten realiseren voor asielzoekers. Situaties zoals afgelopen najaar kunnen dan voorkomen worden, toen een aantal

gemeenten door de opdracht van de staatssecretaris het gevoel had dat zij gedwongen werden tot noodopvang van asielzoekers.

2.3.3 Veiligheid

Het nieuwe kabinet is van plan om structureel een miljard euro jaarlijks extra uit te trekken voor veiligheid en justitie. Hoewel veelal nog onduidelijk is waar die middelen exact naar toe zullen gaan, wordt er meer uitgegeven aan bijvoorbeeld de samenwerking tussen de politie en de boa's, de preventieaanpak en in de aanpak van de ondermijning.

Ondermijnende criminaliteit

Dat ondermijning een groot maatschappelijk probleem is en dat de urgentie voor de aanpak ervan toeneemt, klinkt ook door in het coalitieakkoord. Ondermijnende criminaliteit vraagt om een harde, realistische en effectieve aanpak, zo is te lezen. De justitie- en veiligheidsketen, van wijkagent en recherche tot rechtspraak, wordt versterkt én er wordt fors in geïnvesteerd. In de aanpak van ondermijning vormt ook het wegnemen van de voedingsbodem voor ondermijning in de samenleving een belangrijk onderdeel. Het kopje 'Preventie' is ook meteen het meest relevante onderdeel voor gemeenten. Het coalitieakkoord is opvallend concreet over het voorkomen dat jongeren de criminaliteit ingaan. Zo wordt gesteld dat: *“Politie en justitie de ruggengraat dienen te vormen van een wijkenaanpak die kwetsbare wijken weerbaar moet maken tegen ondermijnende criminaliteit, door een combinatie van veiligheidsbeleid, sociaal offensief en het bieden van een uitweg uit (drugs)criminaliteit richting werk of een opleiding”*. Bij de uitwerking hiervan wordt het door gemeenten bepleite meerjarige programma Leefbaarheid en veiligheid betrokken. Zo is er het voornemen om meer (jeugd)wijkagenten in te zetten. *“Er wordt recht gedaan aan de wettelijke norm van minimaal 1 wijkagent per 5.000 inwoners.”* Ook komt er een brede, domeinoverstijgende wijkaanpak ter bevordering van leefbaarheid en veiligheid.

17

Opvallend is verder dat afgepakt crimineel vermogen zoveel mogelijk een publieke bestemming krijgen, met name in de wijken die het meest lijden onder criminaliteit. Om ondermijning effectief te bestrijden en voor de Pluk-Ze-aanpak is het van belang dat alle partijen (gemeenten, fiscus, FIU, openbaar ministerie, corporaties, banken, e.d.) goed samenwerken en informatie (mogen) delen. Het kabinet wil dat meer en beter mogelijk maken.

Cyber gerelateerde criminaliteit

De laatste jaren is er sprake van een sterke toename van cyber gerelateerde criminaliteit. Ondanks dat het niveau van cybersecurity toeneemt, wordt de (financiële) schade steeds groter. Om de digitale risico's op diverse niveaus (bijvoorbeeld op persoonsniveau, maar ook op nationaal niveau) te kunnen beheersen, blijft het vergroten van digitale weerbaarheid het belangrijkste instrument. In het coalitieakkoord wordt in het hoofdstuk 'Veiligheid en sterke samenleving' hier slechts één zin besteed: *“We versterken de expertise van de aanpak van cybercriminaliteit in alle delen van strafrechtketen.”* In het hoofdstuk 'Welvarend land' is een kopje 'Digitalisering' te vinden. Daarin wordt onder andere opgemerkt dat cybercriminaliteit zeer ondermijnd is. Daarom, zo is te lezen, wordt er geïnvesteerd in een brede meerjarige cybersecurity aanpak en in cyberexpertise bij de politie, rechtspraak, het Openbaar Ministerie (OM) en defensie.

2.3.4 Onderwijs

Het hoofdstuk 'Onderwijs en ontwikkeling' in het coalitieakkoord opent met een korte paragraaf over waar onderwijs volgens het kabinet over zou moeten gaan: het bieden van dezelfde kansen aan alle kinderen, jongeren en studenten om zichzelf te ontwikkelen en te ontplooiën. Aan deze kapstok worden vervolgens de voorgenomen beleidsmaatregelen opgehangen. Ook wordt er veel waarde gehecht aan

het waarborgen van de sociale veiligheid en gelijke behandeling en wordt aangegeven dat er sneller zal worden ingegrepen bij anti-democratisch of anti-rechtsstatelijk onderwijs.

Basis op orde

Voor kinderen in de basisschoolleeftijd is het belangrijk dat, naar formulering van het kabinet, de basis op orde is. Ieder kind leert lezen, schrijven en rekenen met bewezen effectieve methodes en burgerschap wordt een integraal onderdeel van het onderwijs. Het doel is zichtbare verbeteringen op het gebied van de onderwijskwaliteit in het algemeen en de basisvaardigheden in het bijzonder. Ongetwijfeld ingegeven door alarmerende berichten over de lees- en rekenvaardigheden bij jonge kinderen, zoals vorig jaar aangetoond in een rapport van de Onderwijsinspectie.¹⁶

Het kabinet is van plan een aantal ambitieuze maatregelen door te voeren, waaronder het vergoeden van de kinderopvang tot 95 procent voor werkende ouders met kinderen in de leeftijd tot twaalf jaar. Het kabinet lijkt lessen te hebben getrokken uit de toeslagenaffaire: de toeslag wordt straks direct uitgekeerd aan de kinderopvanginstellingen, zodat ouders niet meer te maken kunnen krijgen met grote terugvorderingen. Ook wordt er aandacht besteedt aan het voorkomen van leerachterstanden bij de start door kinderen met een taalachterstand te stimuleren om deel te nemen aan de voor- en vroegschoolse educatie (VVE). Er wordt ingezet op een 'rijke schooldag' waarbij scholen zelf mogen bepalen wat zij nodig achten om de kansongelijkheid te verkleinen. Ook is sprake van versterking van scholen met veel leerachterstanden, al worden daarbij geen concrete maatregelen genoemd.

Leraren en studenten

18

Tevens wordt er structureel 800 miljoen euro per jaar uitgetrokken voor goede en voldoende leraren en schoolleiders. Merkwaardig is wel de geringe aandacht die wordt besteed aan het lerarentekort. Als (enige) oplossing wordt genoemd dat leraren moeten worden gestimuleerd om meer uren te draaien. Dit terwijl het lerarentekort groot en nijpend is. De klachten over de werkdruk in het onderwijs maken het onwaarschijnlijk dat leraren massaal zullen gaan kiezen voor het draaien van meer uren. Verder wordt de loonkloof tussen docenten in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs gedicht en wordt er geïnvesteerd in het verlagen van de werkdruk door te kijken naar kleinere klassen of door meer docenten in te zetten, ook enigszins op gespannen voet met het huidige lerarentekort.

Opvallend: de basisbeurs en een inkomensafhankelijke aanvullende beurs maken hun comeback na afgebrokkelde steun voor het leenstelsel. Studenten voor wie geen basisbeurs beschikbaar is geweest, krijgen de keuze tussen korting op hun studieschuld of een studievoucher. Daar wordt 1 miljard euro voor uitgetrokken. Gedeeld door het aantal studenten in de studiebeursloze periode zal het gaan om een relatief beperkte compensatie die zeker niet gelijkgesteld kan worden met het bedrag dat door deze studenten meer is geleend.

Afsluitend wordt in lijn met de Lissabondoelstelling 'vrij en ongebonden' geïnvesteerd in onderzoek en ontwikkeling. In totaal 5 miljard euro uitgespreid over een periode van tien jaar. Het bindend studieadvies (BSA) wordt aangepast, ter verhoging van het (door de Coronaperiode sterk afgenomen) studentenwelzijn. Studenten die het in het eerste jaar niet redden, krijgen de kans om in het tweede jaar de puntennorm alsnog te behalen.

¹⁶ Te vinden op: <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2021/04/14/de-staat-van-het-onderwijs-2021>

2.3.5 Gezondheidszorg

Het hoofdstuk 'Gezondheid' is in het coalitieakkoord opgebouwd uit een deel gezondheidszorg en een deel medisch-ethische vraagstukken. In de inleiding wordt aangegeven dat onderwijs, sport, huisvesting, bestaanszekerheid (in de vorm van arbeid zie hoofdstuk 4 Bestaanszekerheid en kansengelijkheid) en leefomgeving bijdragen aan gezondheid. Nieuw is dat de grote gezondheidsverschillen worden benoemd: "Kwetsbare mensen leven zeven jaar korter en vijftien jaar langer in minder goede gezondheid en kinderen die ongezond opgroeien staan veelal op een achterstand. Dat vinden we onacceptabel." (p.32) Helaas wordt de brede benadering na de inleiding niet verder uitgewerkt en ontbreekt een integrale visie op (het bevorderen van) gezondheid en het verkleinen van gezondheidsverschillen, zoals bijvoorbeeld gebruikt wordt binnen het programma 'GezondIn'.¹⁷

Naar aanleiding van de coronacrisis worden maatregelen getroffen om toekomstige gezondheids crises beter te kunnen opvangen door versterking van de pandemische paraatheid en het aantrekkelijker maken van werk in de zorg. Zoals het SCP¹⁸ signaleert mist een analyse van de maatschappelijke effecten van de coronacrisis, bv op jongeren, zzp'ers/flexwerkers, de gezondheidsverschillen en maatschappelijke scheidlijnen, de langetermijneffecten op het welbevinden en de groeiende hulpvraag in o.a. de ggz en jeugdhulp. De groepen die het zwaarst getroffen zijn waren voor corona vaak al kwetsbaar.

Dit zijn effecten die gemeenten direct ervaren. VNG en Divosa pleiten dan ook in de propositie 'De winst van het sociaal domein' voor een integrale benadering gericht op het herstellen van bestaanszekerheid, het vergroten van kansengelijkheid en het makkelijker maken van gezond leven, o.a. door een gezonde omgeving.¹⁹

19

Bevorderen van gezonde keuzes

Vermijdbare gezondheidsverschillen worden aangepakt door het stimuleren van gezonde keuzes en ontmoedigen van ongezonde keuzes. Er is een focus op sport, voeding, beweging. Voor mensen met een lage sociaaleconomische status (ses) en in het licht van post-corona is dit te smal. Ook de achterliggende structurele oorzaken voor een ongezonde levensstijl (dakloosheid, baanonzekerheden, stress, armoede, schulden e.d.) moeten worden aangepakt. Positief is de verhoging van de belasting op suikerhoudende dranken, de verhoging van de accijnzen op tabak en de bindende afspraken met de industrie over gezondere voedingsmiddelen. Er wordt bezien hoe op termijn een suikerbelasting ingevoerd kan worden en de btw op groente en fruit naar 0 procent kan worden verlaagd. In eerdere analyses pleitte Platform31 ook voor dit soort maatregelen.²⁰ Uit (internationaal) onderzoek weten we dat het belasten van ongezonde middelen een effectieve maatregel is.²¹ Ook positief is de verbreding van het Preventieakkoord met aandacht voor mentale weerbaarheid. Een verwijzing naar het programma Gezonde Groene Leefomgeving ontbreekt echter. In dit programma wordt domeinoverstijgend gewerkt aan een leefomgeving die als prettig wordt ervaren, die uitnodigt tot gezond gedrag en waar de druk op gezondheid zo laag mogelijk is.²² Hier is nog veel winst te behalen, met name in kwetsbare wijken.

Losse maatregelen

Onder het kopje 'gezondheidsstelsel ('cure' en 'care')' worden veel verschillende, losse maatregelen

¹⁷ <https://www.gezondin.nu/onze-aanpak/>

¹⁸ SCP. 2022. Reflectie op het coalitieakkoord 2021-2025 vanuit het burgerperspectief.

¹⁹ VNG & Divosa. 2021. De winst van het sociaal domein. Een slimme investering in bestaanszekerheid, kansengelijkheid en gezondheid.

²⁰ Zie bijvoorbeeld <https://www.platform31.nl/publicaties/analyse-rijksbegroting-2021>

²¹ RIVM. 2021. Inventarisatie aanvullende maatregelen Nationaal Preventieakkoord. Mogelijke vervolgstappen richting de ambities voor 2040.

²² <https://www.gezondeleefomgeving.nl/nieuws/gezonde-groene-leefomgeving>

voorgesteld. Uitgangspunt is doorgaan op de lijn van passende zorg en de juiste zorg op de juiste plek. Om de groei van zorgkosten te beperken, wordt ingezet op minder gebruik van dure genees- en hulpmiddelen, passende zorg, versterking van de rol van de huisarts en lichte hulp, bijvoorbeeld in de ggz. Er wordt geïnvesteerd in de gehandicaptenzorg en het voorkomen van dakloosheid. Het budget voor jeugdzorg wordt verminderd vergeleken met eerder gedane toezeggingen en gespecialiseerde jeugdzorg wordt weer centraler ingekocht. Vanwege deze extra bezuiniging op de jeugdzorg hebben gemeenten het overleg over de Hervormingsagenda Jeugd opgeschort.²³ De door gemeenten bepleite eerlijker eigen bijdrage voor huishoudelijke hulp in de WMO is wel overgenomen.

Gezond ouder worden in de eigen omgeving wordt bevorderd door in te zetten op passende woonvormen, aanpassingen in huis, mantelzorg, domotica en digitale ondersteuning. Wonen en zorg worden stapsgewijs verder gescheiden. De aanpak zou aan kracht winnen met (extra) maatregelen op het gebied van de sociale en fysieke leefomgeving.²⁴ Zo doorgaan op de lijn van passende zorg en de hand op de knip houden is onvoldoende effectief. Er zijn nog steeds weinig realistische verwachtingen van zelf- en samenredzaamheid.²⁵ Meer inzetten op preventie en op een gebiedsgerichte, domeinoverstijgende aanpak is ook nodig om kosten te verminderen. Voor het bereiken van mensen in kwetsbare posities is een sterkere sociale basis essentieel, omdat juist daar het vertrouwen van mensen kan worden (terug)gewonnen. Deze benadering sluit aan bij wat Platform31 in de trendrapportage 2021 bepleitte.²⁶

20

Binnen het deel medisch-ethische vraagstukken wordt vooral aandacht besteed aan voorlichting en ondersteuning op het gebied van zwangerschap, abortus en geboorte. In elke gemeente wordt het programma Kansrijke Start ingevoerd. Een positieve ontwikkeling, want dit draagt effectief bij aan het verkleinen van gezondheidsverschillen. Daarnaast gaat dit deel over een respectvol maatschappelijk debat en de besluitvorming in de Tweede Kamer zelf op het gebied van afbreken van de zwangerschap, waardig sterven en de embryowet.

"Het coalitieakkoord geeft goede ingrediënten. Maar we moeten nog wel met de ingrediënten aan de slag. Het akkoord geeft echt een kans om als gezamenlijke overheden de gezondheidszorg te verbeteren. Ik ben blij dat het nieuwe kabinet onderkent dat het stelsel van publieke gezondheidszorg beter moet en dat daar geld aan is gekoppeld. Het gaat dan wat mij betreft om meer dan het bestrijden van de pandemie. Door corona hebben we nu nog beter contact gekregen met onze bewoners en zijn we veel cultuursensitiever en fijnmaziger gaan werken. Neem bijvoorbeeld de landelijke GGD actie 'Witte jassen de straat op'. Ook in Utrecht gingen witte jassen op straat in gesprek met mensen over vaccinaties. Dit soort fantastische initiatieven en deze fijnmazige Infrastructuur moeten we in stand zien te houden en moeten we ook voor andere gezondheidsopgaven benutten, zoals het helpen bij het krijgen van een gezondere levensstijl.

Een ander goed punt is het verbreden van het preventieakkoord met mentale weerbaarheid. Dit past echt in de huidige tijdsgeest en in onze prestatie maatschappij. Het is net zo vanzelfsprekend om zorg te verlenen aan iemand met borderliner of een burn-out als aan iemand met een gebroken been. Ook de maatregel om gezond eten

²³ <https://vng.nl/nieuws/hervormingsagenda-jeugd-woordt-opgeschort>

²⁴ Jet Bussemaker, Koen Gruijters, Tim S Jongers. 2021. Een gezonde leefomgeving vraagt om ruimte voor ontmoeting. In: Sociale vraagstukken.

²⁵ SCP. 2022. Reflectie op het coalitieakkoord 2021-2025 vanuit het burgerperspectief.

²⁶ <https://www.platform31.nl/publicaties/stedelijke-trends-en-opgaven-voor-2022-e-v>

gemakkelijker en betaalbaarder te maken is heel goed. Al vind ik wel dat dat sneller zou moeten dan de zes jaar die ervoor bedacht is.

Ik ben ook tevreden met de invoering van het programma Kansrijke Start, daar geloof ik heel erg in. Er is veel winst te behalen in de eerste levensjaren en daar moeten we meer werkende coalities omheen vormen. Neem de kraamzorg, die komt overal binnen, deze zorg heeft een goede positie om te bezien of een gezin meer nodig heeft, waardoor je het niet af hoeft te laten hangen van een eerste consultatiebezoek.

We weten dat Nederland groeit. Wat ik mis is een duidelijk koppeling tussen de groei opgave en de gezondheidsopgave. Die moet je meer met elkaar verbinden. Gezondheid is ook een ontwerpogave en moet met wonen en werken worden verbonden.

Waar ik echt ronduit kritiek op heb is de bezuinigingen op jeugdzorg; die zijn heel zorgelijk. De jeugdzorg kan en moet beter, dat geef ik toe, maar 30 procent bezuinigen op het totale jeugdzorgbudget in een paar jaar tijd is zorgelijk. Dat kan niet zonder ongelukken."

Eelco Eerenberg, wethouder Volksgezondheid, Jeugd en Jeugdzorg (o.a.) en voorzitter wethoudersgroep GezondIn

Concluderend kunnen we stellen dat er een aantal positieve maatregelen in dit coalitieakkoord wordt voorgesteld, maar dat het losse maatregelen zijn die niet gebaseerd zijn op een integrale visie op gezondheid en gezondheidsverschillen en nog te veel uitgaan van onrealistische verwachtingen van zelf- en samenredzaamheid. Bovendien kennen mensen in de meest kwetsbare posities vaak een stapeling van problemen. Voor hen tellen losse maatregelen niet altijd positief op. Het SCP toonde aan dat deze sociale ongelijkheid structureel van aard is en scheidslijnen in de maatschappij groter worden.²⁷ De effectiviteit van het beleid op het gebied van gezondheid valt en staat dan ook met een integrale uitwerking en samenwerking van het Rijk met gemeenten. Gelukkig zien we dat deze laatste wel steeds meer inzetten op een integrale aanpak van gezondheid en gezondheidsverschillen.²⁸

21

2.4 Economische veerkracht

Binnen deze opgave behandelen we drie hoofdthema's:

1. Regionale economie
2. Arbeidsmarkt
3. Digitalisering

2.4.1 Regionale economie

Aandacht voor koplopers, maar niet voor het peloton

Het is opvallend dat er geen extra middelen worden vrijgemaakt om de regionale economie te versterken. Het Topsectorenbeleid wordt gecontinueerd. Er wordt meer publiek geld uitgetrokken voor kennis en innovatie door het instellen van een fonds voor onderzoek en wetenschap en een intensivering van de kennis- en innovatiepijlers in het Groeifonds. Er is veel aandacht voor de maakindustrie, innovatieve 'startups' en 'scale-ups' en missie gedreven innovatiebeleid gericht op de drie grote transities: klimaat en energie, digitalisering en sleuteltechnologieën, en de circulaire economie. Nederland moet het digitale knooppunt van Europa worden en robuust, supersnel en veilig

²⁷ Hoff et al. 2021. Verschil in Nederland 2014-2020. SCP.

²⁸ <https://www.platform31.nl/nieuws/samen-verschil-maken-voor-gelijke-kansen-op-gezondheid>

internet in alle delen van het land krijgen. Er wordt echter niet gesproken over het versterken van het verdienvermogen van het brede mkb. Zo ontstaat een beeld waarin wel aandacht is voor de koplopers in het bedrijfsleven, maar niet of nauwelijks voor het brede peloton aan ondernemingen dat de ruggengraat van onze economie vormt. Vanuit het belang van de versterking van de lokale en regionale economie is dit zorgelijk, omdat het mkb goed is voor 63 procent van de toegevoegde waarde en 71 procent van de werkgelegenheid in de *business economy*.²⁹

Stimuleringsregelingen voor maatschappelijk ondernemen

Het kabinet wil maatschappelijk ondernemerschap faciliteren door de introductie van de Maatschappelijke B.V. (BVM) als nieuwe rechtsvorm. Voor een inclusieve en duurzame economie is de totstandkoming van de BVM een belangrijke stap. Ook komt er voor maatschappelijk ondernemen één duidelijk kader met rapportage-eisen. Dit is in lijn met Europese plannen waarin wordt toegewerkt naar heldere richtlijnen waar bedrijven zich strak aan moeten houden. En het kabinet maakt met een aangepast voorstel voor duurzaamheidsinitiatieven een uitzondering op de Mededingingswet mogelijk. Dit moet de weg vrijmaken voor initiatieven die werken met echte prijzen (prijzen waarin sociale en milieukosten zijn doorberekend in de prijs van een product).

Regiodeals gecontinueerd

Het budget voor de Regiodeals wordt gecontinueerd met 300 miljoen euro per jaar (zelfde bedrag als afgelopen jaren). Het kabinet wil de publiek-private samenwerkingsverbanden versterken om de regionale economische kansen te benutten. Ook wil het kabinet in wet- en regelgeving rekening houden met de eigen positie van de grensregio's en samenwerken met Vlaanderen, Wallonië, Noord-Rijn Westfalen en Nedersaksen om knelpunten aan te pakken. Dit alles is positief, maar een uitspraak over de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van Rijk, provincies en gemeenten voor het stimuleren van de regionale economie ontbreekt. Vanuit de regio is er juist behoefte aan meer betrokkenheid³⁰ en coördinatie vanuit het rijk gericht op samenhang en verbinding tussen regio's en tussen nationale en regionale opgaves en beleidsinspanningen.³¹

22

“Als voorzitter van de P10, waarin 30 plattelandsgemeenten (dus zonder stedelijke kernen) samenwerken en die goed zijn voor 1,1 miljoen inwoners en ongeveer 10.000 km² grondgebied, kijk ik met een plattlandsbril naar dit akkoord. Wat meteen opvalt is dat het woord ‘platteland’ niet in het akkoord voorkomt. Dat is onbegrijpelijk, want er is veel aandacht voor natuur en landbouw en daarbij hoort natuurlijk aandacht voor een vitaal platteland. De oplossingen voor de grote problemen van Nederland zullen vooral op het platteland gevonden worden. Ook wordt geen woord gewijd aan gemeentelijke financiën of de financiële verhoudingen met medeoverheden. Wij als P10 zetten ons met de VNG in voor vergroting van het Gemeentefonds en het is teleurstellend dat dit niet wordt genoemd.

Als je kijkt naar de uitvoering van het beleid, dan komt het platteland hoe dan ook in beeld. Daar moeten we goed op inspelen, maar we zijn bang dat de financiën achterblijven, omdat er niets volledig naar het platteland lijkt te gaan.

²⁹ Nederlands Comité voor Ondernemerschap, *Jaarbericht Staat van het mkb 2021*, p.9., Den Haag, november 2021.

³⁰ Joost van Hoorn, Maikel Gijzen en Franka de Vilder. 2021 *Sterker uit de crisis. Lessen en inzichten uit interviews met gemeenten en ondernemers in coronatijd*, Platform31 en VNG.

³¹ Adviesraad voor wetenschap, technologie en innovatie (Awti), *Samen de lat hoog leggen, regio en rijk bundelen krachten voor innovatie*, Den Haag, mei 2021. In het verlengde hiervan: De Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) stelt dat “bij het Rijk sprake is van te weinig inhoudelijke kennis over wat er speelt in de regio's en te weinig blijkt van intrinsieke belangstelling voor de zorgen en noden van de regio's”, zie Raad voor het Openbaar Bestuur. 2021. *Rol nemen, ruimte geven. De rol van het Rijk bij interbestuurlijke samenwerking*, Advies van De Raad voor het Openbaar Bestuur.

De P10 stelde eind vorig jaar de Agenda Platteland op met daarin tien speerpunten, o.a. een volkshuisvestingsfonds voor het platteland, het positioneren van energiecorporaties, toegankelijke eerste- en tweedelijns zorg, gelijke kansen voor plattelandskinderen en goed werkend internet. Ook kansengelijkheid voor inwoners van stad en platteland is een belangrijk punt. Dat zijn de werkelijke zorgen van onze inwoners en die vinden we niet terug in het regeerakkoord. Hoopgevend zijn het Nationaal Programma Landelijk Gebied waarin de Agenda Platteland terug zal moeten komen en de Regiodeals. Niet alleen steden zijn onontbeerlijk, maar plattelandsgemeenten ook, want wij hebben ruimte. Deze ruimte moet hoe dan ook benut worden voor problemen rond klimaat en energie, op een manier dat het platteland sterker wordt. Het akkoord biedt genoeg aanknopingspunten voor het platteland om concrete problemen aan te pakken. Hierbij moeten we ook regionaal denken echt gaan vormgeven, hoe kun je zaken gebiedsgericht oppakken? De mogelijkheden liggen met dit akkoord wel voor het grijpen en hier heb ik het meeste zin in.”

Ellen van Selm, voorzitter van de P10 en burgemeester van Opsterland

Oog voor winkel- en centrumgebieden

Het belang van bruisende winkelstraten voor de leefbaarheid in dorpen en steden wordt door het kabinet onderkend. Zo wil het kabinet samen met lokale overheden aan de slag om leegstand tegen te gaan en de samenwerking tussen retail, horeca en cultuur te stimuleren. ‘Blurring’ en mengformules tussen horeca en retail worden toegestaan en gereguleerd, waarbij het kabinet streng wil toezien op alcoholmisbruik. Daarnaast heeft het kabinet ook aandacht voor het belang van toerisme voor centrumgebieden. Het akkoord benoemt dat toerisme een volwaardige plek in het economisch beleid moet krijgen, waarbij het kabinet inzet op spreiding. Tegelijkertijd worden er geen extra middelen beschikbaar gesteld voor centrumgebieden en lijkt hiermee de omvang en structurele aard van de veranderingen in onze binnensteden en dorpskernen te worden onderschat. Meer dan de al eerder toegezegde 100 miljoen euro voor de herstructurering van een aantal winkelgebieden in binnensteden is niet voorzien. Om gemeenten in staat te stellen om een integrale en programmatische binnenstadsaanpak uit te voeren en binnensteden en kernen leefbaar te houden, zijn nieuwe instrumenten en financieringsvormen nodig, om bij leegstand meer regie te kunnen voeren en samen met ondernemers (breder dan retail en horeca) en bewoners tot nieuwe invullingen te komen.³²

23

“Het is positief dat het nieuwe kabinet fors investeert in de samenleving, daarmee wordt een andere weg ingeslagen dan voorheen. De grote aandacht voor belangrijke maatschappelijke vraagstukken op het terrein van wonen, klimaat en stikstof is noodzakelijk, de financiële impuls die hieraan wordt gegeven is ook goed voor de Nederlandse economie. Positief is ook dat het kabinet samen met lokale overheden aan de slag wil om winkelleegstand tegen te gaan en dat de samenwerking tussen retail, horeca en cultuur wordt gestimuleerd. Dat de regio deals worden voortgezet is een ander positief punt in het coalitieakkoord. In Breda hebben we positieve ervaringen met de regiodeal Midden- en West-Brabant, het zorgt voor een brede strategische samenwerking in de regio én met het rijk en het versterkt de regionale economie.

³² Barbara Heebels en Wessel van Vliet. 2021 *Herstel van binnensteden. Wat is er nodig voor een vitale en duurzame binnenstad?* Platform31.

De arbeidsmarkt kent een prominente plek in het coalitieakkoord, maar het is jammer dat het zo versnipperd naar voren komt. De verschillende uitdagingen liggen nu verspreid over meerdere Ministeries. Dat had slagvaardiger gekund. Het zou beter zijn geweest indien men één Minister of staatssecretaris in een leidende, regievoerende rol had geplaatst. Tot slot, veel taken en bevoegdheden zijn het afgelopen decennium van het rijk naar gemeenten gedecentraliseerd. Dat is van grote invloed op de bestuurlijke- en financiële verhoudingen. Er gaat veel goed maar er ontstaan ook nieuwe vraagstukken. Wat ik mis in het coalitieakkoord is een integrale visie hierop van het Kabinet; wat betekenen die decentralisaties bijvoorbeeld voor het Huis van Thorbecke?"

Boaz Adank, Wethouder Economie en Sociale Zaken, gemeente Breda

Ook aandacht voor ondernemersdienstverlening?

In de inleiding van het coalitieakkoord geeft het nieuwe kabinet aan dat de uitvoeringsorganisaties van de overheid worden versterkt. Een nobel streven. Ook in de dienstverlening aan en ondersteuningsinfrastructuur van het bedrijfsleven valt nog veel te verbeteren. Zo is het voor veel ondernemers ingewikkeld om het juiste loket te vinden wanneer zij antwoord op een vraag of ondersteuning nodig hebben. Of het nieuwe kabinet werk gaat maken om dit te verbeteren, wordt uit het coalitieakkoord helaas niet duidelijk.

2.4.2 Arbeidsmarkt

24

Ondanks de coronacrisis draait de economie in de meeste sectoren goed door. Veel bedrijven en sectoren kampen met personeelstekorten die de komende jaren met een krimpende beroepsbevolking alleen maar nijpender zullen worden. Tegelijkertijd staan er nog altijd veel mensen langs de kant. Het is de kunst dit "onbenutte potentieel" op een duurzame wijze bij de arbeidsmarkt te betrekken en zo de samenleving inclusiever te maken. Het kabinet wil de komende jaren, samen met sociale partners, gemeenten en het UWV, meer mensen naar werk begeleiden en het aantal beschutte werkplekken wordt uitgebreid. Opvallend is dat het Kabinet aangeeft om samen met gemeenten er ook voor te zorgen dat mensen die langdurig in de bijstand zitten actief worden benaderd en worden ondersteund en gestimuleerd naar werk. Dat is positief omdat veel gemeenten er vaak vooral op gericht zijn om bijstandsgerechtigden met een korte afstand tot de arbeidsmarkt naar werk toe te leiden. Indien werk niet haalbaar is zou ook ingezet kunnen worden op maatschappelijke participatie (bijvoorbeeld vrijwilligerswerk).

Van maatschappelijke participatie gaan ook positieve effecten uit zoals zingeving, zelfvertrouwen en een betere gezondheid. Een aantal gemeenten heeft de afgelopen jaren geëxperimenteerd met ruimere mogelijkheden voor bijstandsgerechtigden om bij te verdienen. Het kabinet bouwt hierop voort en verruimt de bijverdiengrenzen in de Participatiewet. Gemeenten krijgen ook meer mogelijkheden om laaggeletterdheid aan te pakken. Het gegeven dat momenteel ongeveer 12 procent van de Nederlandse beroepsbevolking (16-65 jaar) laaggeletterd is, toont aan dat dit een zeer belangrijk aandachtspunt is. Welke mogelijkheden gemeenten krijgen om laaggeletterdheid aan te pakken wordt in het coalitieakkoord echter niet duidelijk.

Hervormingen in de arbeidsmarkt

Het kabinet wil een aantal hervormingen in de arbeidsmarkt doorvoeren die de bestaanszekerheid van lage- en middeninkomens versterken en de lasten verlagen. Het eindrapport van de commissie Regulering van Werk (commissie-Borstlap) en het hoofdstuk 'Arbeidsmarkt, inkomensverdeling en

gelijke kansen' uit het SER MLT-advies vormen de leidraad voor hoe de inrichting van de arbeidsmarkt van de toekomst eruit komt te zien. Er is 500 miljoen euro per jaar beschikbaar voor het hervormen van de arbeidsmarkt, re-integratie en het aanpakken van armoede en schulden. Het kabinet trekt 300 miljoen euro per jaar uit voor lastenverlichting van het mkb via loondoorbetaling bij ziekte.

Om de overgang van werk-naar-werk en van uitkering-naar-werk te stimuleren, ontwikkelt het kabinet instrumenten voor om- en bijscholing die de overstap naar tekortberoepen ondersteunen. Opgedane ervaringen met de regionale mobiliteitsteams in de coronacrisis worden hierbij betrokken. Om permanente scholing te bevorderen, worden leerrechten ingevoerd. Oproep-, uitzend- en tijdelijke arbeidscontracten worden beter gereguleerd. Om de interne flexibiliteit en wendbaarheid van bedrijven te vergroten, wordt in overleg met de sociale partners een budgettair neutrale deeltijd-WW uitgewerkt, met oog voor uitvoerbaarheid en betaalbaarheid. Het kabinet zet ook in op het lonender maken van werk en op het verkleinen van de armoedeval. Het minimumloon wordt stapsgewijs met 7,5 procent verhoogd en de koppeling met de uitkeringen (behoudens de AOW) blijft in stand om het bestaansminimum te verstevigen. Ouderen ontvangen een hogere ouderen korting. Voor alle zelfstandigen komt er een arbeidsongeschiktheidsverzekering.

2.4.3 Digitalisering

Digitalisering is in het coalitieakkoord voor het eerst een onderwerp van belang. In het vorige akkoord komt het woord digitalisering nog slechts terloops voor. Nu wordt er een aparte paragraaf aan gewijd binnen het hoofdstuk 'Welvarend land'. Én niet onbelangrijk, we hebben nu een staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Digitalisering. De positieve kanten van digitalisering worden als kansen gezien die benut moeten worden. Maar er is ook aandacht voor de negatieve gevolgen; de digitale kloof, cybercriminaliteit en het gevaar van algoritmes in discriminatie en willekeur.

25

Ambities en kansen

Het kabinet heeft de ambitie dat Nederland het digitale knooppunt van Europa wordt, met robuust, supersnel en veilig internet in alle delen van het land. Volgens de branchevereniging van de digitale sector, NLdigital, ligt hier nog veel werk. Zo zijn er in Nederland nog 20.000 moeilijk bereikbare huishoudens.³³ Hierin ligt een opgave voor de regio, wat uit kan groeien tot een mooie kans om in heel Nederland snel internet uit te rollen.

In het coalitieakkoord is te lezen dat iedereen de kans krijgt om mee te komen door digitale kennis- en vaardigheden aan te bieden in het onderwijs én via om- en bijscholing. Digibetisme wordt aangepakt via een publiek-private strategie voor digitale geletterdheid. Het is goed om te zien dat er ingezet gaat worden op bij- en omscholing en Leven Lang Ontwikkelen. De concrete stappen ontbreken echter nog. In lijn met NLdigital: er is geen budget in de plannen terug te vinden voor het opschalingsplan Human Capital Agenda (HCA) ICT³⁴, een sector die te kampen heeft met stijgende tekorten. Het budget van de Recovery and Resilience Facility lijkt vooral gebruikt te gaan worden voor bestaande plannen, en niet voor het creëren van innovatie en bijscholing in bijvoorbeeld de ICT.

Het kabinet geeft in het coalitieakkoord aan het mkb belangrijk te vinden. Er wordt ingezet om het groei- en innovatief vermogen van mkb-ondernemers en bedrijven te versterken en ondernemerschap te stimuleren. Ondersteuning bij digitalisering en verduurzaming vormt daar een onderdeel van. Het is van belang voor gemeenten om te weten waar die steun vandaan moet gaan komen (Rijk, regio of alle

³³ Zie <https://www.nldigital.nl/news/analyse-coalitieakkoord-wat-zijn-plannen-op-belangrijkste-themas/#toggle-id-4>

³⁴ Zie <https://hcaict.nl/assets/images/default/HCA-ICT-opschalingsplan-21042021-DEF.pdf>

overheidslagen) en waar ondernemers aan kunnen kloppen voor ondersteuning in digitalisering. Hier ligt een mooie kans voor de regio's om samen te gaan werken en niet het wiel allemaal opnieuw uit te vinden, maar juist als één overheid de ondernemer te ondersteunen, zodat die belangrijke mkb-motor nog innovatiever kan gaan draaien.³⁵

Al met al zijn er mooie ambities uitgesproken en het is veelbelovend dat digitalisering nu een prominente plek heeft gekregen in dit coalitieakkoord. Ook al wordt digitalisering als aparte paragraaf opgenomen, het is noodzakelijk dat digitalisering een integrale inbedding krijgt in onze maatschappij, en dat digitalisering dus meer als middel, dan doel gezien wordt. De overheid kan hierin het goede voorbeeld geven en kan ervoor zorgen dat alle lagen van de maatschappij mee kunnen doen in die essentiële ontwikkeling. Echter blijft het wel de vraag hoe deze ambities zullen worden waargemaakt. Heel concreet wordt het niet. Dit is dan ook een mooie kans voor gemeenten om samen met het Rijk en alle andere betrokken partijen deze ambities om te zetten in concrete acties.

2.5 Bestuur & Samenspel

Herstel van vertrouwen en een andere bestuurscultuur

Het coalitieakkoord zet in op herstel van vertrouwen, met nadruk op de relatie overheid en burger. Dat leidt tot een ambitie de overheid te verbeteren: met oog voor de menselijke maat, begrijpelijk, betrouwbaar en aanspreekbaar. Zo wordt een rechtstreekse relatie met twee 'hoofdpijndossiers', de toeslagenaffaire en de schade van de gasboringen in Groningen, gelegd. Beide krijgen een aparte paragraaf met maatregelen. Kern is dat gedupeerden erkenning én compensatie krijgen voor het aangedane leed en dat uitvoeringsorganisaties versterkt worden.

26

Het kabinet is zich bewust van de eigen smalle basis (wel een meerderheid in de Tweede Kamer, maar niet in de Eerste) en zegt in te zetten op samenwerking en een breed maatschappelijk draagvlak. In de richting van burgers en hun initiatieven wordt het uitdaagrecht gestimuleerd. In het coalitieakkoord wordt beschreven om te werken aan een overheid die betrouwbaar, dienstbaar, dichtbij en rechtvaardig is. Het is belangrijk om het gesprek over rechtvaardigheid binnen de grote maatschappelijke uitdagingen te voeren: wat betekent rechtvaardigheid voor burgers bijvoorbeeld als het gaat om het tegengaan van klimaatverandering? Inzet is om het debat hierover op de inhoud te voeren; het kabinet keert zich af van retoriek die is gericht op het beschadigen van personen en zal zich uitspreken tegen kwetsend en dreigend taalgebruik. Politici hebben daarin een voorbeeldfunctie, waar men zich niet altijd bewust van lijkt te zijn. Het openlijk delen van de dilemma's bij het aanpakken van maatschappelijke vraagstukken is daarbij van groot belang. Maatregelen, zoals transparantie en adequate informatievoorziening, dragen hieraan bij.

Het kabinet geeft tenslotte nog aan te streven naar een andere politieke cultuur, waarbij men ook bereid is om kritisch naar het eigen functioneren te kijken. Hierbij wordt een aantal vooral technische maatregelen genoemd, zoals een verbeterde informatievoorziening naar de Tweede Kamer, sterkere toezichthouders en inspecties en meer nadruk op domeinspecifieke expertise en minder op omloopsnelheid bij topambtenaren.

Democratische rechtsorde onder druk

³⁵ Mogelijkheid om kennis te delen: themapagina op het Kennisnetwerk Regionale Economie.

De democratische rechtsorde wordt het fundament van onze samenleving genoemd en behoeft versterking, want die staat onder druk. In het coalitieakkoord krijgt dit gestalte door een andere manier van wetgeving, met meer beslisruimte voor professionals en standaard een hardheidsclausule. Ook worden er een uitvoeringstoets (vooraf) en een invoeringstoets (na 1 jaar) beloofd. De toegang tot de rechter wordt vergemakkelijkt, waarmee het ontmoedigingsbeleid van eerdere kabinetten wordt verlaten. De voorstellen van de staatscommissie Parlementair Stelsel (o.l.v. Johan Remkes) worden weer opgepakt, toezichthouders worden versterkt en inspecties nog onafhankelijker. Dit zijn echter allemaal opnieuw vrij technische maatregelen om de aantasting en ondermijning van de principes van de democratische rechtsorde (door de overheid en burgers) te voorkomen. Het vertrouwen in een overheid die rechtsgelijkheid en rechtszekerheid biedt via betrouwbare instituties moet hierdoor hersteld worden. Maar dit vraagt naar ons inzien om een fundamentele en bredere dialoog in en met de samenleving.

Eén overheid vraagt ook om omgekeerd medebewind

Over het lokale bestuur wordt een wat ambivalente positie ingenomen. Enerzijds is er aandacht voor de toekomstbestendigheid daarvan (met speciale aandacht voor de positie van de burgemeester), worden de gemeenten expliciet als 'eerste overheid' aangeduid en krijgen de financiële arrangementen na 2025 een make-over (terwijl de omstreden opschalingskorting wordt geschrapt en extra middelen gaan naar klimaat en jeugdzorg). Tegelijk is ook de mogelijkheid van een aanwijzing – zoals recent gebeurde rond de opvang van asielzoekers, waar juridisch en moreel grote vraagtekens bij werden gezet – expliciet opgenomen in dit akkoord. En op termijn is ook een verdere bezuiniging op de jeugdzorg voorzien, waar gemeenten al van hebben aangegeven er niet mee uit de voeten te kunnen.

Merkwaardig genoeg komen de regio's en hun democratische legitimatie in dit coalitieakkoord nauwelijks aan de orde, terwijl daar veel over te doen is (geweest) en daar door de Raad voor het Openbaar Bestuur de afgelopen tijd een aantal relevante adviezen over is uitgebracht.

27

3 Samenvatting relevante punten voor stad en regio

In dit hoofdstuk geven we een opsomming van alle punten uit het coalitieakkoord die relevant zijn voor stad en regio. Omdat vrijwel alles op een manier wel relevant is of kan zijn, staan veel punten uit het akkoord ook in onderstaande lijst. De lijst is ingedeeld volgens de structuur van het coalitieakkoord.

Democratische rechtsorde

Relatie burger-overheid

- De burger moet altijd persoonlijk in contact kunnen komen met de overheid, bijvoorbeeld via een loket waar mensen terecht kunnen met vragen en met essentiële voorzieningen die zo veel mogelijk behouden blijven.
- Het kabinet zet het programma Werken aan Uitvoering voort.
- Wetten worden beoordeeld op eenvoud, menselijke maat en uitvoering en verbeterd daar waar nodig. In de uitvoering krijgen professionals meer beslisruimte. Daarvoor worden hardheidsclausules opgenomen in de wet.
- Er komt meer aandacht voor de uitvoeringstoets door instanties zelf, beter inzicht in de mogelijkheden van systemen en ICT, het toetsen van voorstellen uit de Kamer op uitvoerbaarheid en mogelijk een 'generatietoets'. Grote wetsvoorstellen worden voorafgegaan door een hoofdlijnenbrief. De effecten van wetgeving op de uitvoering worden na één jaar geëvalueerd (de invoeringstoets).
- De toegang tot het recht voor burgers en het midden- en kleinbedrijf wordt vergroot door de griffierechten te verlagen. Het kabinet zet in op het versterken van de sociale advocatuur.
- Burgerparticipatie en burgerinitiatieven worden op lokaal niveau gestimuleerd, onder andere met een uitdaagrecht waarbij burgers de mogelijkheid hebben om publieke taken over te nemen van gemeenten (inclusief de publieke middelen die hiervoor nodig zijn).

28

Versterken van democratische instituties

- Het kabinet beoogt een duidelijkere scheiding tussen Kamer en kabinet en het versterken van de controlerende en wetgevende rol van de Kamer. Het kabinet wil constructief samenwerken met partijen die verantwoordelijkheid willen nemen en zullen deze samenwerking actief opzoeken.
- Aan het kabinet wordt gevraagd om de informatievoorziening aan de kamer te verbeteren en, indien nodig, de openbaarheid van stukken te verruimen. Er komt meer ruimte voor feitelijke informatie-uitwisseling tussen ambtenaren en Kamerleden. De Archiefwet wordt herzien en consistent geïmplementeerd bij alle departementen en uitvoeringsorganisaties.
- Toezichthouders en de inspectie krijgen extra middelen om hun taken goed te kunnen uitvoeren.
- Er komt een betere borging van onafhankelijkheid van de inspecties. Het kabinet zal daartoe een voorstel uitwerken voor een Wet op de Rijksinspecties.
- De voorstellen ter uitvoering van de staatscommissie Parlementair stelsel (commissie-Remkes) worden (verder) in behandeling genomen.
- Er wordt gekeken naar welke vormgeving het best aansluit bij het Nederlandse rechtssysteem, met de uitwerking van constitutionele toetsing ter hand.
- Het kabinet bezint zich op het toekomstbestendig maken van de positie van het lokale bestuur en de positie van de burgemeester.

- Wanneer het kabinet het noodzakelijk acht, zal het kabinet, met oog op de lokale autonomie, gebruik maken van de mogelijkheid een aanwijzing te geven aan medeoverheden.
- Om stabielere financiering van de medeoverheden te realiseren en hun autonomie te vergroten, wordt in de komende periode een nieuwe financieringssysteem voor de periode na 2025 uitgewerkt. In de huidige kabinetsperiode zal de financiering van de medeoverheden grotendeels worden vormgegeven via de accres systematiek.
- De oploop van de opschalingskorting wordt geschrapt, medeoverheden krijgen via een specifieke uitkering middelen voor de uitvoering van het klimaatbeleid en er wordt in lijn met de uitspraak van de commissie van wijzen additionele financiering voor jeugdzorg beschikbaar gesteld. Gedacht kan worden aan (een combinatie van) normeren van de behandelduur of het introduceren van een eigen bijdrage.

Kinderopvangtoeslagaffaire

- Om gedupeerden recht te doen, staat het kabinet voor een ruimhartige compensatie en emotionele heling.
- Recent heeft een herijking van de hersteloperatie plaatsgevonden samen met ouders, gemeenten en andere betrokken partijen. Het succes van deze herijking is cruciaal om beter in de behoeften van ouders en kinderen te voorzien.
- Hersteloperatie zal tot zeker 2023 lopen, en mogelijk langer. De ouders hebben behoefte aan rust en duidelijkheid. Zorgvuldigheid, recht doen aan verschillen en echte hulpen bieden zijn daarom uitgangspunten.
- Het kabinet heeft de ambitie om de toeslagen af te schaffen. Daarom voert het kabinet een herziening van de kinderopvangtoeslag door. In stappen wordt de vergoeding verhoogd tot 95%. Toeslagen worden direct uitgekeerd aan kinderopvanginstellingen. Ouders betalen alleen nog een kleine bijdrage. Ook wordt de huurtoeslag vereenvoudigd.
- Er wordt ingezet op een brede armoede- en schuldenaanpak met een betere overheidsincasso om zo ook de relatie tussen burger en overheid te verbeteren.

29

Mijnbouwschade

- De komende jaren is veel nodig om het vertrouwen van Groningers te herstellen. Daarom moet snel, in samenspraak met de regio, perspectief worden geboden, uitgaande van wat uitvoeringstechnisch realistisch is. Eventueel wordt er extra geld beschikbaar gesteld.
- Daarbij zijn de uitgangspunten: een goed uitlegbare en ruimhartige afronding van de versterkings- en hersteloperatie. Zelf zo veel mogelijk regie voor bewoners, waarbij maatwerk het uitgangspunt is. Herstel en versterking worden op verzoek van bewoners gezamenlijk aangepakt, ook duurzaam schadeherstel van de fundamenteen maakt in principe onderdeel uit van de operatie.
- Waarbij geldt: het beginsel van 'omgekeerde bewijslast'.

Duurzaam land

Klimaat en energie

- Om uiterlijk in 2050 klimaatneutraal te zijn, scherpt het kabinet het doel voor 2030 in de Klimaatwet aan tot tenminste 55% CO₂-reductie. Om dit doel zeker te halen, zet het kabinet in op een hogere opgave (60% CO₂-reductie).
- Het kabinet zet in op een reductie van 70% in 2035 en 80% in 2040. Om dit te realiseren worden in deze kabinetsperiode voorbereidingen getroffen voor het invoeren van een systeem van betalen naar gebruik in de mobiliteit in 2030 en voor de bouw van nieuwe kerncentrales. Ook worden in deze kabinetsperiode onze energienetwerken toekomstbestendig.

- Er komt een minister voor Klimaat en Energie die regie voert over het beleid en het klimaatfonds. De uitvoeringskracht van het Rijk en de medeoverheden wordt versterkt om de transitie te kunnen uitvoeren. Een onafhankelijk wetenschappelijke adviesraad beoordeelt het beleid en adviseert hierover. Met een generatietoets beoogt het kabinet te borgen dat het beleid wordt ontwikkeld vanuit een brede-welvaartsbenadering. Burgers worden actief betrokken.
- Er komt een klimaat- en transitiefonds van 35 miljard beschikbaar voor de komende 10 jaar, aanvullend op de huidige Subsidieregeling Duurzame Energie SDE++. Dit helpt om de benodigde energie-infrastructuur aan te leggen, de groene industriepolitiek te verwezenlijken en de mobiliteit van de gebouwde omgeving te verduurzamen.
- Procedures voor de realisatie van nieuwe grootschalige energie-infrastructurele projecten worden versneld door een aanpak zoals in de Crisis- en Herstelwet.
- Na vaststelling van het 'Fit-for-55'-pakket door de EU wordt het klimaatbeleid herijkt aan de hand van de verwachte effecten op CO₂ uitstoot en de betaalbaarheid voor huishoudens en het midden- en kleinbedrijf.
- Het kabinet gaat samen met onderwijsinstellingen, overheden en sociale partners aan de slag om genoeg vakmensen op te leiden en waar nodig om of bij te scholen.

Industrie en bedrijfsleven

- De ambities voor de industrie worden verhoogd waarbij als eerst wordt gekeken naar reductie in de ETS-sectoren, naast de 'Fit-for-55' verplichtingen.
- Er worden bindende maatwerkafspraken gemaakt met de 10 tot 20 grootste uitstoters van broeikas effecten, rekening houdend met de samenhang van bedrijven in industrieclusters en met wederkerigheid als uitgangspunt.
- Er wordt extra geïnvesteerd in onderzoek en innovatie van klimaat neutrale technologieën, met nadruk op samenhangende programma's die ook bijdragen aan het betaalbaar houden van de energietransitie. Er komt een ambitieus klimaatdoel voor de circulaire economie en een uitvoeringsprogramma.
- Het midden- en kleinbedrijf wordt geholpen met de verduurzaming. Verduurzaming wordt gestimuleerd en regelingen voor ondernemers worden versimpeld. Toekomstig klimaatbeleid wordt getoetst op de effecten voor het midden- en kleinbedrijf.
- Milieucriminaliteit en milieurisico's worden steviger aangepakt. Het rapport van de commissie-Van Aartsen wordt hierbij betrokken.

30

Energiemix

- Het aanbod van hernieuwbare energiebronnen wordt gestimuleerd door in te zetten op extra wind op zee, zon-op-dak, aardwarmte, groen gas en aquathermie. Tegelijkertijd wordt de productie en import van waterstof opgeschaald.
- Het gebruik van houtige biomassa voor energiedoelinden wordt zo snel mogelijk afgeschaald, waarbij rekening wordt gehouden met kosteneffectiviteit. Alleen het gebruik van houtige biomassa geproduceerd binnen de EU wordt toegestaan, zodat naleving van duurzaamheidscriteria kan worden gemonitord. Duurzame alternatieven voor warmte worden versneld ontwikkeld.
- Borssele blijft langer open, wel met oog voor de veiligheid. Daarnaast worden de benodigde stappen gezet voor de bouw van twee nieuwe kerncentrales. Marktpartijen worden hierbij gefaciliteerd. Ook zorgt de overheid voor een veilige, permanente opslag van kernafval.
- Er komen afstandsnormen voor de bouw van windmolens op land en participatie van omwonenden wordt gestimuleerd om zo draagvlak te versterken. Gezien de schaarse beschikbare ruimte wordt vooral ingezet op grootschalige installatie van zonnepanelen op daken, inclusief normering.

Zonnepanelen op land worden alleen toegestaan als multifunctioneel gebruik van dat land mogelijk is, bijvoorbeeld op rijksgronden.

- De gaswinning in Groningen wordt zo snel als mogelijk afgebouwd om de veiligheid van Groningers te beschermen. Het importeren van buitenlands gas zal de komende jaren nodig blijven voor de Nederlandse energiebehoefte. De procedure rond Ternaard wordt afgerond. Er worden geen nieuwe vergunningen afgegeven voor gaswinning onder de Waddenzee. De gaswinning in de Noordzee wordt gesteund en er komen verplichte vullingspercentages voor de gasvoorraden.
- Er wordt onderzocht hoe financiële prikkels voor fossiele brandstoffen kunnen worden afgebouwd om vervolgens de financiële stimulering voor deze brandstoffen waar mogelijk te beëindigen. Dit wordt zoveel mogelijk gedaan met andere landen, met het oog op het vestigingsklimaat.
- De ruimte voor carbon capture & storage (CCS) wordt vergroot. De stimulering van CCS behoudt een plafond en wordt aangepast om de doelstellingen te halen.

Gebouwde omgeving

- Met een langjarig Nationaal Isolatieprogramma moeten woningen sneller, slimmer en socialer geïsoleerd worden. Met middelen tot tenminste 2030. Mensen worden actief benaderd, er wordt begonnen bij woningen die het slechtst geïsoleerd zijn en er wordt (extra) ondersteuning geboden aan huishoudens met een laag- en middeninkomen.
- Met normering en positieve prikkelen wordt bevorderd dat verhuurders huurwoningen met slechte isolatie verduurzamen. Woningen met slechte isolatie mogen op termijn niet meer worden verhuurd. Om het voor VvE's en woningeigenaren makkelijker te maken om te verduurzamen wordt het Warmtefonds ingezet. Ook het midden- en kleinbedrijf krijgt toegang.
- Het kabinet stelt dat de hybride warmtepomp op korte termijn voor de meeste woningen een goede warmteoplossing is. Via normering krijgen leveranciers de verantwoordelijkheid om steeds meer (hybride) warmtepompen te installeren, in combinatie met een subsidie voor de meerkosten die huishoudens moeten maken. Het kabinet stelt dat dit samen met isolatie en duurzame gassen kan zorgen voor een stevige verduurzamingsslag, zonder het voor de consument ingewikkeld en ontoegankelijk te maken.
- Op wijkniveau wordt, waar dat rendabel is, ingezet op de realisatie van duurzame warmtenetten. De onrendabele top van collectieve warmteprojecten zal deels worden gefinancierd uit een nationale subsidieregeling.
- Er komt een bijmengverplichting voor groen gas in het gasnet.

31

Mobiliteit, luchtvaart en scheepvaart

- Het kabinet blijft investeren in schone mobiliteit. Elektrisch vervoer wordt gestimuleerd, ook de tweedehandsmarkt. Overstimulering wordt voorkomen. Ook duurzame stadslogistiek en vrachtverkeer krijgt ondersteuning. De uitrol van de laadinfrastructuur wordt versneld. Bijmenging van duurzame biobrandstoffen wordt gestimuleerd.
- Met het bedrijfsleven en overheden worden afspraken gemaakt over het stimuleren van thuiswerken.
- Europese voorstellen voor belasting op kerosine wordt gesteund, net zoals voorstellen over de vergroening van de scheepvaart. Weglekeffecten moeten zoveel mogelijk worden voorkomen. De beschikbaarheid van walstroom wordt uitgebreid.
- Streven is dat uiterlijk alle nieuwe auto's in 2030 emissieloos zijn. In 2030 volgt de introductie van het systeem Betalen naar Gebruik. Heffing is niet tijd- en plaatsgebonden en vervangt de dan nog bestaande tol-tracés. Zowel elektrische als fossiele auto's gaan meebetalen.

- Voorstellen uit de Luchtvaartnota 2020-2050 worden doorgezet. De vliegticketbelasting wordt verhoogd en deels gebruikt voor de verduurzaming van de luchtvaart en vermindering van leefomgevingseffecten.

Klimaatadaptatie

- Er wordt extra geïnvesteerd in het Deltafonds om achterstanden weg te werken en de uitvoering van het Nationale Deltaprogramma te versnellen. Er wordt blijvend geïnvesteerd in dijken, duinen en dammen. Ook komen er middelen beschikbaar om de beekdalen in o.a. Limburg beter te beschermen.
- Er wordt toegewerkt naar vernieuwde deltabelissingen voor een waterveilig land met voldoende zoetwater en een toekomstbestendige inrichting. Water en bodem worden sturend bij ruimtelijke planvorming. Waterschappen worden hierbij eerder betrokken en de watertoets krijgt een dwingender karakter.
- Om hittestress tegen te gaan wordt het toevoegen van meer groen, water en lichte oppervlakten in dichtbebouwd gebied gestimuleerd.

Landbouw, natuur en stikstof

32

- Het kabinet zet de transitie naar kringlooplandbouw voort op het terrein van voer, mest, bodem, pacht, dierenwelzijn en daarbij horende innovaties. Met inzet van reststromen in veevoer, vervanging van kunstmest door organische mest en een grondgebonden melkveehouderij sluiten we kringlopen. Hierover worden afspraken gemaakt met toeleveranciers en de verwerkende industrie.
- Nieuwe verdienmodellen zoals 'bio-based' bouwmaterialen worden gestimuleerd. Er komen langjarige overeenkomsten en passende vergoedingen waardoor de mogelijkheden van (agrarisch-)natuur en landschapsbeheer worden vergroot. Er wordt een tussenvorm gecreëerd tussen natuur- en landbouwgrond: landschapgrond. Daarmee wordt het leefgebied van kwetsbare soorten vergroot en komen de doelen van de Vogel- en Habitatrichtlijn dichterbij.
- Een Nationaal Programma Landelijk Gebied pakt de uitdagingen in de landbouw en natuur aan met een transitiefonds waarin tot 2035 cumulatief 25 miljard beschikbaar komt. In bestuurlijke afspraken met provincies worden voorwaarden vastgelegd aan het vrijgeven van rijksbudget. Per gebied wordt inzichtelijk gemaakt wat het toekomstperspectief voor de landbouw is.
- Het kabinet versnelt de doelstellingen in de wet stikstofreductie en natuurverbetering van 2035 naar 2030. Ook in Europees verband zet het kabinet zich in voor stikstofreductie.
- Om op een verantwoorde wijze stikstofruimte uit te geven, wordt gewerkt met onderbouwde kaders en eisen aan vergunningverlening. Op termijn biedt dit de basis voor een ruimere vergunningverlening.
- In de gebiedsgerichte aanpak kunnen extensivering, omschakeling, innovatie, legalisering en verplaatsing helpen bij het versnellen van de verduurzaming in de landbouw. In gebieden waar de opgave tot emissiereductie en natuurherstel dermate groot is dat vrijwilligheid niet langer vrijblijvendheid betekent, wordt het gesprek met boeren aangegaan.
- Er komt een grondbank wat de instap voor jonge boeren en het vinden van ontwikkelruimte vergemakkelijkt.
- De positie van de NVWA wordt versterkt. Keuring en toezicht worden gescheiden.
- Het kabinet intensificeert de ingezette omslag naar geïntegreerde gewasbescherming door het stellen van tussendoelen, bevorderen van innovatie en precisielandbouw, stimuleren van groene alternatieven en loskoppelen van verkoop en advies. Er komt onderzoek naar de gezondheidseffecten bij boeren en omwonenden.

- Het kabinet neemt initiatief tot een convenant over de ontwikkeling naar een dierwaardige veehouderij. Dit convenant vormt de basis van wetgeving die de komende kabinetsperiode in werking treedt voor een dierwaardige veehouderij in balans met de volksgezondheid.
- Samen met ketenpartijen en de Autoriteit Consument en Markt maakt de overheid bindende afspraken om de positie van de boer in de keten te versterken. Om bewuste keuzes te stimuleren wordt in Nederland geproduceerd voedsel voorzien van een herkomstetiket. De overheid committeert zich bij haar inkoop aan duurzaam en lokaal geproduceerd voedsel.
- Het kabinet zet in op het creëren van de juiste randvoorwaarden om de glastuinbouw verder te verduurzamen en koploper te laten zijn in energiezuinige, circulaire producten.

Volkshuisvesting en Ruimtelijke ordening

- De woningbouw wordt versneld tot 100.000 woningen per jaar. Streven is tenminste twee derde van de woning betaalbare huurwoningen en koopwoningen tot aan de grens van de NHG.
- De verhuurdersheffing wordt afgeschaft. Er komen bindende prestatieafspraken met corporaties zodat de investeringscapaciteit die hierdoor ontstaat goed gebruikt wordt.
- Er is speciale aandacht voor de bouw van woningen voor starters, senioren en middeninkomens. Met het oog op de acute tekorten aan woningen voor studenten, spoedzoekers, arbeidsmigranten en daklozen is het streven om jaarlijks 15 000 tijdelijke woningen te bouwen en 15 000 eenheden extra te bereiken via transformatie van kantoren tot woningen. Ook komt er meer ruimte voor alternatieve woonvormen. Het Rijk neemt verantwoordelijkheid voor de huisvesting van statushouders door met regionale afspraken over tijdelijke woningen de druk op gemeenten te verlichten.
- Er komt een hernieuwde Nationale Woon- en Bouwagenda met afspraken over onder andere het aantal te bouwen woningen en de randvoorwaarden voor de bouw.
- Er wordt in heel Nederland gebouwd, zowel binnenstedelijk als buitenstedelijk. Bij bebouwing van open ruimte groeit groen mee. Het Rijk gaat met zijn vastgoed en grondpositie bijdragen aan het terugdringen van de woningnood door extra betaalbare huur- en koopwoningen te realiseren.
- Een minister voor Volkshuisvesting & Ruimtelijke Ordening (VRO) ondersteunt gemeenten en provincies in het bepalen van woningbouwlocaties en maakt prestatieafspraken met hen.
- De woningbouwimpuls en de regeling inzake het Volkshuisvestingsfonds worden verlengd. Ook blijft er voldoende aandacht voor krimpregio's.
- De komende 10 jaar wordt in totaal 7,5 miljard beschikbaar gesteld voor goede ontsluiting van nieuwe woningen in de 14 verstedelijkingsgebieden en daarbuiten.
- Het kabinet zet zich in voor een goede ruimtelijke inrichting, het beschermen van onze natuur, het tegengaan van de funderingsproblematiek als gevolg van bodemdaling, het voorkomen van verrommeling en verdozing van onze leefomgeving en de ruimtelijke inpassing van onze energie transitie.
- De landelijke regie en de toelatingscriteria bij de vergunningverlening voor hyperscale datacentra worden aangescherpt.
- De minister voor VRO heeft een regiefunctie voor het ruimtelijk beleid.
- De sociale huur wordt verlaagd voor mensen met een lager inkomen en wordt stapsgewijs verhoogd met mensen met een hoger inkomen tot de marktconforme huur. Om zittende corporatiehuurders in grondgebonden woningen een start te geven op de koopmarkt, krijgen ze de kans om onder voorwaarden hun woning te kopen. Daarnaast wil het kabinet starters de kans geven een woning te kopen, bijvoorbeeld door een nieuwe vorm van premie A-woningen, zonder dat hierdoor de woningprijzen extra stijgen.

- Middenhuurwoningen krijgen een vorm van huurprijsbescherming. Om woningcorporaties te stimuleren tot de bouw van middenhuurwoningen wordt de markttoets gedurende de hele kabinetsperiode opgeschort. Vaste huurcontracten blijven de norm.
- Er komt een meldplicht, registratieplicht of verhuurvergunning.
- Bij het aanvragen van een hypotheek wordt de actuele stand van de studieschuld bepalend. Voor senioren wordt het eenvoudiger om een deel van de waarde van het huis op te nemen. Gedurende deze kabinetsperiode wordt 'loan-to-value' niet aangescherpt.
- De verruimde schenkingsvrijstelling voor een eigen woning wordt geschrapt.

Infrastructuur

- Er wordt structureel 1,35 miljard uitgetrokken voor het inlopen van achterstanden bij beheer en onderhoud van wegen, spoor, viaducten en vaarwegen en voor het onderhoud en renoveren en vervangen ervan in de toekomst.
- Verkeersveiligheid blijft speerpunt. Er wordt samen met gemeenten gekeken naar waar de maximumsnelheid verlaagd kan worden naar 30 km/uur.
- Er wordt gekeken naar een alternatieve invulling van de A27/Amelisweerd.
- Er worden middelen gereserveerd om op termijn met medefinanciering van uit de regio en uit Europese fondsen de Lelylijn aan te leggen.
- Er wordt geïnvesteerd in de uitbreiding en verbetering van de infrastructuur voor OV, fiets, auto en water.
- Er worden 'hubs' ontwikkeld waar reizigers eenvoudig kunnen overstappen naar een (deel)auto, (deel)fiets, trein of metro via multimodaal reisadvies op maat. Ook wordt ingezet op het toegankelijker maken van het OV voor mensen met een beperking. Het kabinet verhoogt de onbelaste reiskostenvergoeding.
- Kabinet zet in op goede verbindingen voor de binnenvaart door bediening van sluizen, bruggen en wegverkeer beter op elkaar af te stemmen en te zorgen voor goede ligplaatsen.
- Kabinet wil de sterke hub functie van Schiphol behouden, terwijl er tegelijkertijd aandacht moet zijn voor het verminderen van de negatieve effecten van luchtvaart op mens, milieu en natuur. Dat vraagt om een integrale oplossing die zekerheid biedt voor zowel de hub functie van Schiphol als de omgeving van de luchthaven. Het kabinet zal hierover in 2022 besluiten en hierbij de opening van vliegveld Lelystad betrekken.
- Korte afstandsvluchten worden ontmoedigd.
- Europese afspraken over het rechtvaardig belasten van de luchtvaart worden actief ondersteund. Het kabinet wil dat in Europa het vervoer per trein zo snel mogelijk een goed alternatief wordt voor vliegen.

34

Justitie en Veiligheid

- De gehele justitiële keten en de toegang tot het recht worden versterkt, net zoals de expertise van de aanpak van cybercriminaliteit in alle delen van de strafrechtketen. De samenwerking tussen de politie en de buitengewoon opsporingsambtenaren wordt verder geprofessionaliseerd.
- Het Wetboek van Strafvordering wordt gemoderniseerd, de doorlooptijden verkort en achterstanden in de justitiële keten weggenomen. De positie van het slachtoffer wordt geborgd.
- Er wordt ingezet op maatschappelijk effectieve rechtspraak en herstelrecht, laagdrempelige alternatieve geschillenbeslechting en mediation. Het aantal juridische procedures die de overheid voert tegen burgers wordt beperkt.

- Toegang tot het recht voor burgers en het mkb wordt vergroot door de griffierechten te verlagen met 25%.

Ondermijning

- Ondermijnende criminaliteit wordt tegengegaan door een versterking van en forse investering in de justitie- en veiligheidsketen.
- De aanpak van ondermijning wordt verstevigd door aanpassing van wetgeving, opsporing, straffen, gegevensuitwisseling en detentie.
- Er wordt door het kabinet ingezet op het versterken van de internationale samenwerking om grensoverschrijdende netwerken op te rollen en vroegtijdig nieuwe ontwikkelingen in criminaliteit te signaleren. Controles om fraude en corruptie bij logistieke knooppunten aan te pakken worden verscherpt.
- De landelijke recherche krijgt voldoende mensen en middelen om in interventieslagkracht te kunnen voorzien.
- Zware criminelen worden effectiever opgespoord en vervolgd, bijvoorbeeld door het verbeteren van de kroongetuigenregeling en het verzwaren van straffen om de georganiseerde misdaad beter te kunnen bestrijden.
- Het verdienmodel van criminelen wordt harder aangepakt door de jacht op crimineel geld te intensiveren.
- Bedrijven en hun bestuurders die ondermijnende criminaliteit faciliteren, worden steviger aangepakt.
- Geweld en intimidatie nemen toe, daarom wordt het stelsel van bewaken en beveiligen verbeterd voor criminaliteitsbestrijders, journalisten, rechters, advocaten en bestuurders.
- Het kabinet zet in op het beter kunnen samenwerken en gegevens uitwisselen tussen verschillende (lokale) partijen. Ook wordt de capaciteit hiervoor opgeschroefd. De grondslagen voor die gegevensuitwisseling, zoals doelbinding en proportionaliteit, worden verankerd in de wet en gaan gepaard met adequaat toezicht.

35

Preventie

- Om te voorkomen dat jongeren de criminaliteit ingaan worden meer (jeugd)wijkagenten ingezet en komt er een brede, domeinoverstijgende wijkaanpak ter bevordering van leefbaarheid en veiligheid. Er wordt voldaan aan de wettelijke norm van minimaal 1 wijkagent per 5000 inwoners. Politie en justitie dienen de ruggengraat te vormen van een wijkaanpak die kwetsbare wijken weerbaar moet maken tegen ondermijnende criminaliteit, door een combinatie van veiligheidsbeleid, sociaal offensief en het bieden van een uitweg uit (drugs)criminaliteit richting werk of een opleiding. Bij de uitwerking wordt het door gemeenten bepleite meerjarige programma Leefbaarheid en veiligheid betrokken.
- Het kabinet hoopt, door in te zetten op een brede preventie-aanpak via onder meer jeugdwerkers, te voorkomen dat jongeren afglijden naar de criminaliteit of na een overtreding draaideurcriminelen worden.
- Politie en GGZ gaan intensiever samenwerken en zorgen ervoor dat personen met verward gedrag aparte zorg krijgen en niet onnodig worden opgepakt.
- Ter voorkoming van recidive werkt het kabinet verder toe naar meer maatwerk in het gevangenisregime waar re-integratie in de samenleving een belangrijk onderdeel van is.

Drugs

- Er wordt intensiever ingezet op een actieve en effectieve preventieaanpak, in het bijzonder ter bescherming van kwetsbare jongeren.

- De experimenten op basis van de Wet experiment gesloten coffeeshopketen worden voortgezet en uitgebreid met een grote stad. Op korte termijn worden criteria vastgesteld voor de beoordeling van de uitkomst van de experimenten op het gebied van criminaliteit, volksgezondheid en preventie.

Radicalisering en extremisme

- Er wordt door het kabinet ingezet op het beschermen van de samenleving tegen de dreiging van alle vormen van radicalisering en haat zaaien. Dat vraagt om een weerbare samenleving, aanwezigheid in kwetsbare wijken en een robuuste inlichtingen- en veiligheidsstructuur.
- De in de vorige periode ingeslagen weg met betrekking tot uitgereisde IS-ers, wordt voortgezet.

Mensenhandel en prostitutie

- Het actieplan Samen tegen Mensenhandel wordt voortgezet.
- Het kabinet gaat uitbuiting tegen en vergroot de toegankelijkheid van hulpverlening. Het Wetboek van Strafrecht wordt gemoderniseerd om vervolging van daders te verbeteren.
- De hulpverlening voor alle sekswerkers wordt verbeterd. Uitstapprogramma's worden uitgebreid en structureel gemaakt.
- Het kabinet voert de Wet Regulering Sekswork in die in de kern bestaat uit een landelijke vergunningplicht en een landelijk register. De bestuurlijke boete voor sekswerkers wordt geschrapt, zodat ook sekswerkers zonder vergunning om hulp en voorlichting durven te vragen en ook voor klanten die melding of aangifte doen van misstanden wordt de strafbaarstelling in die wet geschrapt.

Bestaanszekerheid en kanselijkheid

36

Basis op orde

- Er komt een 'masterplan' zodat ieder kind leert lezen, schrijven en rekenen. Het kabinet wil zichtbare verbeteringen op het gebied van de onderwijskwaliteit in het algemeen en de basisvaardigheden in het bijzonder. Het kabinet wil meer inzetten op de kwaliteit van het onderwijs en grijpt sneller in bij scholen die onvoldoende presteren. Burgerschap wordt een integraal onderdeel van het onderwijs en wordt gegeven door daartoe bevoegde docenten.
- Het kabinet wil dat investeringen zoveel mogelijk rechtstreeks naar de klas gaan, volgens de systematiek van de werkdrukmiddelen. Het kabinet zegt de zeggenschap van schoolleiders en leraren evenals de betrokkenheid en inspraak van ouders en leerlingen te versterken.
- Het gespecialiseerd voortgezet onderwijs wordt zo snel als mogelijk bij het voortgezet onderwijs ondergebracht.
- Er wordt door het kabinet toegewerkt naar een rechtstreekse financiering van het praktijkonderwijs.
- In totaal wordt er 1 miljard euro per jaar structureel geïnvesteerd in de onderwijskwaliteit.

Vergroten van kanselijkheid

- In stappen verhoogt het kabinet de vergoeding van de kinderopvang tot 95% voor werkende ouders van kinderen tot 12 jaar. Die toeslag wordt rechtstreeks uitgekeerd aan kinderopvanginstellingen. De ambitie is om het vergoedingspercentage op te hogen naar 100%.
- Het kabinet wil leerachterstanden bij de start voorkomen door het stimuleren van de deelname van kinderen met een taalachterstand aan voor- en vroegschoolse educatie (VVE), het versterken van de kwaliteit en de relatie tussen opvang en onderwijs te versterken. Er wordt geïnvesteerd in een rijke schooldag, waarbij scholen bepalen wat zij nodig achten om de kansengelijkheid te verkleinen.

- Het kabinet kiest voor een structurele versterking van scholen met veel leerachterstanden.
- Het kabinet zet in op het verbeteren van de overgang van basis- naar voortgezet onderwijs. De brede en verlengde brugklassen worden gestimuleerd. Ook komt er ruimte voor maatwerkdiploma's.
- De maatschappelijke diensttijd wordt voortgezet en uitgebouwd.
- Het kabinet gaat verder met de verbeteraanpak van passend onderwijs.
- Het kabinet wil het aantal onnodige thuiszitters terug naar 0 brengen door elk kind een vorm van onderwijs te geven.
- Het kabinet investeert structureel 1 miljard euro per jaar voor het vergroten van de kansengelijkheid.

Investeren in goede leraren en schoolleiders

- Er wordt 800 miljoen per jaar structureel uitgetrokken om te investeren in goede en voldoende leraren en schoolleiders.
- Het kabinet zet in op een versterking van de kwaliteit van lerarenopleidingen. De academische instroom wordt verhoogd.
- Het kabinet geeft (bij)scholing prioriteit en bevordert professionele ontwikkeling. Beginnende leraren worden ondersteund en de opleiding voor zij-instromers verbeterd.
- In het kader van het lerarentekort worden leraren gestimuleerd meer uren te gaan draaien.
- De loonkloof wordt gedicht en het kabinet streeft naar één cao voor leraren en bestuurders in het funderend onderwijs. De arbeidsvoorwaarden op scholen met veel leerachterstanden wordt verbeterd.
- Het kabinet investeert in het verlagen van de werkdruk, bijvoorbeeld door kleinere klassen.

37

Sterker beroepsonderwijs

- Het kabinet stimuleert het aanbod van arbeidsmarktrelevante beroepsopleidingen in techniekhavo en kleinschalig vakonderwijs. Het kabinet zet in op het behouden van een zo groot mogelijk aanbod van mbo-opleidingen dichtbij huis.
- Er wordt een pact gesloten tussen overheid, onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven om te garanderen dat elke mbo-student een stageplek en een passende vergoeding krijgt. Stagediscriminatie moeten worden uitgebannen.
- De kwaliteit wordt versterkt door bevoegde docenten in te zetten en ruimte te geven aan mensen uit de praktijk voor (gast)lessen.
- Het BSA wordt geëvalueerd waarna een nieuwe afweging volgt over het bindende gedeelte.
- De ROC's worden versterkt als regionale opleidingscentra, waar ook nieuwkomers vanaf dag één leren en integreren.
- Het kabinet zet in op gelijke behandeling van studenten uit het mbo, hbo en wo.

Sterker hoger- en wetenschappelijk onderwijs

- Het kabinet zet koers naar een kenniseconomie waar vrij en ongebonden geïnvesteerd wordt in onderzoek en ontwikkeling. Dit doet het kabinet onder meer door het instellen van een fonds van 5 miljard voor de komende 10 jaar.
- Als de bestaande en nog in te voeren instrumenten onvoldoende blijken te zijn om schokken in de (internationale) studentenaantallen te beheersen, dan wordt gekeken naar nieuwe instrumenten.
- Opleidingen worden verplicht te onderbouwen hoe de selectieprocedure past bij de inhoud van de opleiding, effectief is en gelijke kansen borgt.
- Het BSA wordt aangepast. Studenten die in het eerste jaar de norm niet halen, krijgen in het tweede jaar alsnog de kans om de puntennorm te halen. Echter, bij evident onvoldoende

studievoortgang behoudt de onderwijsinstelling het recht om wel een bindend studieadvies af te geven aan het einde van het eerste jaar.

- 'Open science' en 'open education' worden de norm. Er worden kaders vastgesteld voor wetenschappelijke samenwerking met onvrije landen. De academische vrijheid van wetenschappers wordt geborgd.

Waarborgen voor sociale veiligheid en gelijke behandeling

- Er komt een onafhankelijk meldpunt Sociale Onveiligheid voor kinderen en ouders als onderdeel van de (vertrouwens)inspectie.
- Slecht functioneerde schoolbesturen worden aangepakt.
- De inspectie zet extra in op sociale veiligheid en krijgt ook tot taak in te gaan op individuele klachten en doet aangifte indien nodig. De Wet sociale veiligheid wordt uitgebreid met leraren.
- Het kabinet wil gelijke kansen bij aanmelding voor iedereen garanderen, onafhankelijk van sociaaleconomische en culturele achtergrond.
- De overheid gaat sneller ingrijpen bij (informele) onderwijsinstellingen en hun vertegenwoordigers die anti-integratief, antidemocratisch of anti-rechtsstatelijk opereren. Bekostiging stopt bij instellingen die zich bezighouden met anti-rechtsstatelijke praktijken.
- Er komt een verbod op het gebruik van lesmaterialen die kinderen antidemocratische of anti-rechtsstatelijke waarden aanleren. De onderwijsinspectie beoordeelt bij klachten of lesmateriaal in strijd is met de rechtsstaat. Er komt een expliciet verbod op (mede)financiering van onderwijs vanuit organisaties die de democratische rechtsstaat ondermijnen.

Arbeidsmarkt en inkomen

38

- In totaal investeert het kabinet 500 miljoen per jaar in het hervormen van de arbeidsmarkt, re-integratie en het aanpakken van armoede en schulden. Ook trekt het kabinet 300 miljoen per jaar uit voor lastenverlichting van het mkb via loondoorbetaling bij ziekte.
- De verschillen tussen flex en vast worden verkleind.
- Het kabinet heeft de ambitie om de toeslagen af te schaffen. In deze kabinetsperiode worden daarvoor de eerste stappen gezet. Daarnaast heeft het kabinet de ambitie om het belastingstelsel te vereenvoudigen.
- Het kabinet wil werken lonender maken en de armoedeval verkleinen. Er komt een minimumloon op basis van de 36-urige werkweek. Het minimumloon wordt stapsgewijs verhoogd met 7,5% en houden de koppeling met de uitkeringen (behalve met de AOW) in stand. De ouderen worden tegemoetgekomen via een hogere ouderenkorting.
- De huurtoeslag wordt hervormd en vereenvoudigd door de maximale huurgrens af te schaffen en over te stappen naar een systeem van normhuren op basis van inkomen.
- Er komt een lastenverlichting van drie miljard, met name voor de lage- en middeninkomens, werkenden en gezinnen.
- Er komt een arbeidsongeschiktheidsverzekering voor alle zelfstandigen. Daarmee wordt rekening gehouden met de randvoorwaarden uit het pensioenakkoord. De zelfstandigenaftrek wordt vanaf 2023 met stappen van 650 euro teruggebracht tot 1200 euro in 2030. Zelfstandigen worden gedurende de kabinetsperiode gecompenseerd via de verhoging van de arbeidskorting.
- Het kabinet wil de komende jaren samen met sociale partners, gemeenten en het UWV meer mensen naar werk begeleiden. Het aantal beschutte werkplekken wordt uitgebreid en er worden meer mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt naar werk begeleid.
- De arbeidsmarktinfrastructuur wordt uitgebreid om de overgang van werk-naar-werk en van uitkering-naar-werk te stimuleren.
- Ook wil het kabinet permanente scholing bevorderen via leerrechten.

- Het kabinet wil maatregelen nemen om de arbeidsparticipatie en positie van arbeidsongeschikten te verbeteren.
- Om de loondoorbetaling bij ziekte te verbeteren, richt de re-integratie zich in het tweede jaar in principe op het tweede spoor, waarbij de instroom in de WIA zoveel mogelijk wordt beperkt.
- De bijverdiengrenzen in de participatiewet worden verruimd. Samen met gemeenten wil het kabinet ervoor zorgen dat mensen die langdurig in de bijstand zitten actief worden benaderd en worden ondersteund en gestimuleerd naar werk. De kostendelersnorm wordt gewijzigd, waardoor inwonende jongvolwassenen tot 27 jaar niet langer meetellen als kostendeler voor de uitkering van huisgenoten.
- Het wordt aantrekkelijker voor ouders om zorg en werk te combineren doordat in stappen de vergoeding van de kinderopvang tot 95% wordt verhoogd voor werkende ouders. Het betaald ouderschapsverlof wordt uitgebreid tot 70%.
- Het pensioenakkoord wordt uitgevoerd.
- De brede armoede- en schuldenaanpak wordt doorgezet. Het kabinet neemt maatregelen om het aantal kinderen dat in armoede opgroeit in vier jaar tijd te halveren. Elke vier jaar wordt het sociaal minimum herijkt.
- Het kabinet zet in op financiële educatie, preventie en vroegsignalering zodat schulden kunnen worden voorkomen of vroegtijdig kunnen worden verholpen.
- Gemeenten krijgen meer mogelijkheden om laaggeletterdheid aan te pakken.
- De duur van schuldhulptrajecten wordt verkort en de toegang tot de Wet schuldsanering verbetert. Er komen meer mogelijkheden om tot een schuldregeling te komen.
- Het kabinet stelt strengere eisen aan beschermingsbewindvoerders en gaat opstapeling van schulden tegen door een maximum te stellen aan verhogingen, rente- en incassokosten. Doorverkoop van schulden als verdienmodel wordt tegengegaan.
- Het kabinet neemt het advies van de adviescommissie Sylvester over (over onvolledige opbouw AOW-ouderen met een Surinaamse herkomst).

39

Naar een samenleving waar iedereen zichtbaar zichzelf kan zijn

- De positie van de Nationaal Coördinator tegen Racisme en Discriminatie, de Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding, het College voor de Rechten van de Mens, de Nationale Ombudsman en de gemeentelijke anti-discriminatievoorzieningen wordt versterkt met voldoende mensen en middelen. Er komt een meerjarig plan ter bestrijding van alle vormen van discriminatie, haat zaaien en racisme.
- De overheid treedt op tegen organisaties die zich schuldig maken aan discriminatie of racisme met boetes en een meldplicht voor discriminerende verzoeken aan makelaars, verhuurders, uitzendbureaus en vastgoedbemiddelaars. Organisaties die zich hier schuldig aan maken kunnen uitgesloten worden van overheidssubsidies. Overheid gaat aan de slag met anoniem solliciteren en 'open hiring'.
- Voor etnisch profileren is geen plaats binnen de overheid volgens het kabinet.
- Het Regenboogakkoord is de basis van de acceptatie, veiligheid en emancipatie van de LHBTIQI+ gemeenschap. Dit akkoord wordt met wetgeving en beleid uitgevoerd.
- Het kabinet gaat door met de behandeling van voorstellen voor een goede regeling voor het draagmoederschap.
- Het kabinet is voorstander van het opnemen van een verbod op discriminatie op grond van een handicap.

Integratie en inburgering

- Het kabinet gaat door met de inburgeringswet. Ook de herinvoering van de inburgeringsplicht voor Turkse nieuwkomers wordt doorgezet. Kansrijke asielzoekers krijgen vanaf dag 1 les in de Nederlandse taal. Het kabinet maakt het makkelijker (vrijwilligers)werk te verrichten.
- Het kabinet maakt afspraken met gemeenten om achterstanden in taal zo goed en snel mogelijk aan te pakken. Taalniveau B1 blijft het doel, maar het kabinet onderzoekt de opties tot maatwerk.
- Het kabinet ondersteunt een privaatrechtelijk Nederlands register ongewenste nationaliteit.
- Maatschappelijke initiatieven om inburgering te bevorderen worden ondersteund.
- Het kabinet treedt op tegen eerwraak en vrijheidsbeperking van meisjes, vrouwen en andere kwetsbaren en degenen die hieraan schuldig zijn. Hierbij worden de mogelijkheden om op te treden tegen medeplichtigen verruimd. Er komt een meldplicht voor medewerkers in de zorg en het onderwijs bij eer gerelateerd geweld, huwelijksdwang of vrouwelijke genitale verminking.
- Ongewenst buitenlandse beïnvloeding en financiering worden aangepakt.

Welvarend land

Ondernemende, innovatieve en eerlijke economie

- Het kabinet wil het midden- en kleinbedrijf ondersteunen door een meetbare aanpak van regeldruk, het makkelijker maken om mensen in dienst te nemen en te houden, het wegnemen van onnodige belemmeringen bij financiering, het dichteren van de financieringskloof, ondersteuning bij digitalisering en verduurzaming, een betere positie van de ondernemer in het faillissementsrecht en een meer strategische benutting van overheidsaanbestedingen.
- Het kabinet wil het tekort aan technisch en praktisch opgeleide werknemers aanpakken.
- Het kabinet wil een stabiel en voorspelbaar ondernemingsklimaat bieden en inzetten op strategische onafhankelijkheid.
- Het Nationaal Groeifonds wordt doorgezet.
- Het Topsectorenbeleid wordt gecontinueerd. Publieke investeringen in kennis en innovatie wordt verhoogd door het instellen van een fonds voor onderzoek en wetenschap en een intensivering van de kennis- en innovatiepijlers in het Groeifonds.
- Het kabinet gaat samen met lokale overheden aan de slag om leegstand tegen te gaan en de samenwerking tussen retail, horeca en cultuur te stimuleren. Toerisme krijgt een volwaardige plek in het economisch beleid, waarbij ingezet wordt op spreiding.
- Mengformules worden toegestaan door het reguleren van 'blurring'.
- Het kabinet zet koers naar een kenniseconomie waarbij er, in lijn met de Lissabondoelstelling, wordt geïnvesteerd in onderzoek en ontwikkeling.
- De Regio Deals worden voortgezet.
- Maatschappelijk ondernemerschap wordt gefaciliteerd door de introductie van de Maatschappelijke B.V.

40

Cultuur en creatieve industrie

- Het kabinet investeert structureel 170 miljoen in de creatieve en culturele sector.
- Het kabinet zet in op het verbeteren van de arbeidsmarktpositie en een eerlijk salaris voor de gehele creatieve sector. Cultureel ondernemerschap wordt gestimuleerd.
- Het kabinet zet in op het toegankelijk maken van de cultuursector voor iedereen, onder andere door goede regionale spreiding.
- Er komt een herstelplan.
- Het Rijk gaat bijdragen aan een Nationaal Historisch Museum en een Slavernijmuseum.
- Het kabinet stimuleert muziek- en cultuureducatie op school, waaronder bezoeken aan musea.

- Het kabinet streeft naar een toekomstgerichte bibliotheek(voorziening) in elke gemeente.
- De creatieve industrie wordt betrokken bij grote maatschappelijke opgaven.

Digitalisering

- Het kabinet wil in Europees verband de marktmacht en datamacht van grote tech- en platformbedrijven aanpakken om de concurrentiepositie van bedrijven en de privacy van burgers te verbeteren.
- Het kabinet zet, in eigen woorden, in op robuust, supersnel en veilig internet.
- Iedereen krijgt de kans om mee te komen door digitale kennis- en vaardigheden aan te bieden in het onderwijs en via om- en bijscholing. Toegang tot digitale overheidsdiensten wordt verbeterd, met behoud van alternatieven. Digibetisme wordt aangepakt.
- Om nieuwe en toenemende digitale dreigingen en aanvallen assertief op te sporen en te bestrijden, wordt de capaciteit van inlichtingendiensten uitgebreid.
- Het kabinet wil bedrijven, vitale infrastructuur en economisch kapitaal beter beschermen door een centraal gecoördineerde structurele samenwerking tussen onder andere het Nationaal Cyber Security Centrum (NCSC), het Digital Trust Center (DTC), overheden, bedrijven en wetenschappers. Zij kunnen sneller en makkelijker informatie delen over digitale kwetsbaarheden en 'hacks'.
- Grote online platform worden verantwoordelijk om desinformatie en haat zaaien op hun platforms tegen te gaan.
- Het kabinet wil wettelijk regelen dat algoritmes worden gecontroleerd op transparantie, discriminatie en willekeur. Een algoritmetoezichthouder bewaakt dit. De overheid geeft het goede voorbeeld door niet meer data te verzamelen en onderling te delen dan nodig en ontwikkelt regels voor data ethiek in de publieke sector. Burgers krijgen een eigen 'online' identiteit en regie over hun data.

41

Gezondheid

Coronacrisis

- Het kabinet wil de lessen uit de coronacrisis, zoals het belang van samenwerking, ontschotting en nieuwe (digitale) werkvormen, gebruik om Nederland klaar te maken voor toekomstige gezondheids crises door versterking van de pandemische paraatheid. Dat betekent onder andere flexibele opschaling en inzet van de ic-capaciteit met name op personeel gebied.
- Het kabinet wil inzetten op het aantrekkelijker maken van de zorg, onder andere door meer zeggenschap, een aanpak van de regeldruk en de recent verhoogde salarissen.
- Het kabinet overweegt een Chief Medical Officer, die vanuit technisch-inhoudelijke kennis opereert.

Preventie, sport en bewegen

- Het kabinet wil meer aandacht voor preventie en een gezonde levensstijl van jongs af aan. De doelen van het Preventieakkoord worden doorgezet, met als doel een gezonde generatie in 2040.
- Het kabinet wil sport en bewegen stimuleren.
- Het Preventieakkoord wordt verbreed met mentale weerbaarheid.
- De belasting op suikerhoudende dranken wordt verhoogd, net zoals de accijnzen op tabak. Er worden bindende afspraken met de industrie gemaakt over gezondere voedingsmiddelen. Er wordt gekeken naar hoe op termijn een suikertaks kan worden ingevoerd en hoe de BTW op groente en fruit naar 0% kan worden verlaagd.
- Om de impact van verslavingen in kaart te brengen komt er een Nationaal Rapporteur Verslavingen.

Gezondheidsstelsel ('cure' en 'care')

- Passende zorg is de norm. Dat betekent dat zorg bewezen effectief is en we overbehandeling voorkomen. Het betekent ook dat zorg gericht is op gezondheid, functioneren en kwaliteit van leven. Zorg die vaak voorkomt en niet complex is, moet voor iedereen dichtbij beschikbaar zijn. Het kabinet verbetert en verbreedt de toets op het basispakket op basis van een kader voor passende zorg. Er wordt ook gekeken naar bewezen (kosten)effectiviteit in de Wlz, Jeugdwet en Wmo. De rol van huisartsen wordt versterkt.
- De planbare en acute zorg moet toekomstbestendig gemaakt worden. Aan de hand van de juiste zorg op de juiste plek vraagt het kabinet de Nationale Zorgautoriteit (NZa) regiobeelden op te stellen, die kunnen leiden tot een herschikking van het zorglandschap, waarbij een integraal aanbod en passende zorg over domeinen heen voor iedereen in Nederland ongeacht woonplaats de normen zijn.
- Het kabinet zet in op transparantie in prijsopbouw- en onderhandeling mede door Europese samenwerking.
- In combinatie met de inzet op passende zorg en een praktijk ondersteuner huisarts (POH) kan de geestelijke gezondheidszorg (GGZ) zich meer richten op complexe problematiek en wordt de instroom beperkt. Om de druk op crisiszorg te voorkomen verwacht het kabinet dat alle professionals in de bereikbaarheidsdiensten van de GGZ tijdens de avonden, nachten en weekenden draaien.
- Het kabinet vindt dat ouderen gezond ouder moeten kunnen worden in hun eigen of passende omgeving. Dat betekent dat het kabinet onder andere inzet op mantelzorg, valpreventie, levensloopbestendige woningen en digitale zorg. Het kabinet stimuleert gemeenten om mogelijk kwetsbare ouderen vroeg in beeld te hebben en langer thuis wonen mede te faciliteren.
- Voor een toekomstbestendige ouderenzorg wordt wonen en zorg stapsgewijs gescheiden zodat langer thuis wonen nog meer gestimuleerd wordt.
- Het kabinet blijft investeren in de gehandicaptenzorg en gaan door met de initiatieven uit het programma Onbeperkt Meedoen. Het persoonsgebonden budget (PGB) blijft volgens het kabinet een geschikt middel voor eigen regie, waarbij passende zorg centraal moet staan.
- Het kabinet wil duidelijk inkaderen wat onder jeugdzorg wordt verstaan en stelt gemeenten in staat om dit te leveren. Gespecialiseerde jeugdzorg wordt centraler ingekocht. De jeugdbeschermingsketen wordt verbeterd waarbij de rechtsbescherming van het kind en het gezin centraal staat.
- Iedereen blijft eigenaar van de eigen gezondheidsgegevens.
- Het kabinet wil inzetten op het slimmer en betaalbaarder maken van het eigen risico door burgers niet in een keer het gehele eigen risico te laten betalen, maar te kiezen voor een betaling per behandeling. Daarnaast wil het kabinet een stapeling van eigen bijdragen monitoren en tegengaan.
- Het kabinet wil een eerlijkere eigen bijdrage voor de huishoudelijke hulp met landelijke normen en met oog voor betaalbaarheid van lage- en middeninkomens.
- Het kabinet zet in op het verbeteren van het contracteerproces tussen verzekeraars en aanbieders. Dit alles met behoud van keuzevrijheid voor de patiënt.
- Het kabinet gaat werken aan een goed inzicht in de kwaliteit van de geleverde zorg en het aanpakken van niet-integere zorgbestuurders en zorgondernemers.
- Voor transformatie naar passende zorg, de bestuurbaarheid van ziekenhuizen en afremmen van perverse prikkels hebben ook medisch-specialistische bedrijven een verantwoordelijkheid. Indien bij deze medisch-specialistische bedrijven onvoldoende verbetering optreedt binnen twee jaar zal er regelgeving komen zodat alle medisch specialisten in loondienst gaan. Daartoe wordt regelgeving voorbereid.

- Het kabinet zet in op het voorkomen van dakloosheid, vernieuwing van de maatschappelijke opvang en het realiseren van woonplekken met passende ondersteuning voor (dreigend) dakloze mensen.

Medisch-ethische vraagstukken

- Het kabinet wil inzicht krijgen in de redenen voor abortussen om zo het aantal ongewenste en onbedoelde zwangerschappen en (herhaaldelijke) abortussen te verminderen. Anticonceptie wordt gratis beschikbaar voor kwetsbare groepen.
- Het kabinet wil inzetten op seksuele voorlichting aan jongeren, jongvolwassenen als ook vrouwen in een kwetsbare positie.
- De rol van de huisarts rondom zwangerschap wordt versterkt.
- De nazorg aan vrouwen die kiezen voor zwangerschapsafbreking, het afstaan van een kind ter adoptie, pleegzorg of bevallen onder geheimhouden wordt verbeterd.
- De niet-invasieve prenatale test (NIPT) en 20-wekenecho komt voor alle vrouwen zonder kosten beschikbaar.
- Het kabinet wil zorgen voor betere bekendheid met en toegang tot zorg voor zieke of vroeggeboren baby's en ondersteunen onderzoek ter verbetering van neo-natologische zorg.
- In elke gemeente wordt het programma Kansrijke Start ingevoerd.

Internationaal

Europese Unie

- Nederland neemt een leidende rol om de EU slagvaardiger, economisch sterker, groener en veiliger te maken. Daarbij werkt Nederland intensief samen met gelijkgezinde landen en waar nodig vormen we kopgroepen om tot oplossingen te komen, bijvoorbeeld op de gebieden klimaat, migratie, veiligheid, handel en het tegengaan van belastingontwijking.
- Het kabinet zet in op digitale dienstenbelasting, vliegtaks, CO2-grensheffing en minimumtarief voor winstbelasting om oneerlijke concurrentie tussen lidstaten te voorkomen. Deze worden in principe nationaal geïncasseerd. Ook werken we samen tegen belastingontduiking.
- Het kabinet spant zich in om besluitvorming in de EU transparanter te maken voor burgers en nationale parlementen. Daarbij willen wij resultaten en toegevoegde waarde van EU-beleid zichtbaarder maken. We verankeren dit in een Europawet.

43

Buitenlandse zaken

- Het kabinet geeft het buitenlandbeleid vorm langs vijf lijnen, waaronder bevorderen van internationale samenwerking door een voortrekkersrol in de EU en multilaterale organisaties, verminderen van de afhankelijkheid voor strategische goederen en grondstoffen, en betere en toegankelijker dienstverlening voor Nederlanders in het buitenland (o.a. via een sterker postennetwerk).
- De Rijkswet Nederlanderschap leidt in sommige situaties tot onwenselijke problemen. Het kabinet herzielt het automatisme waarbij Nederlanders met een meervoudige nationaliteit buiten het EU-grondgebied (na tien jaar) hun Nederlanderschap verliezen en maken het voor hen makkelijker het Nederlanderschap te behouden naast hun andere nationaliteit of, voor degenen die het na 1 april 2003 verloren, te herkrijgen.

Defensie

- Een krachtige NAVO blijft de hoeksteen van onze collectieve verdediging. Wel zullen Europese landen vaker op eigen kracht conflicten moeten oplossen. Het kabinet versterkt de krijgsmacht en verhoogt de uitgaven fors richting de drie grondwettelijke taken en internationale verplichtingen.
- Het kabinet verdiept de samenwerking met omliggende Europese landen. Om kerntaken goed uit te kunnen blijven voeren zet het kabinet een langjarig traject in van intensieve samenwerking en versterking van specialismen ter vergroting van de kwaliteit, kwantiteit en doelmatigheid van de krijgsmacht. Bijvoorbeeld door inzetten op gezamenlijk inkopen wordt de interoperabiliteit vergroot en worden verdere stappen gezet met de Duitse landmacht door eenheden samen te voegen. Ook in onderhoud werken we samen met omliggende landen.
- Binnen de NAVO concentreert Nederland zich meer op de bescherming van de eigen regio.

Buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking

- Nederland voert een actief handelsbeleid, waarbij handels- en investeringsverdragen (zoals CETA) een belangrijk instrument zijn t.b.v. hoge standaarden voor eerlijke productie, mensenrechten, voedselveiligheid, duurzame groei en klimaat.
- Het kabinet beschermt onze ondernemers tegen ongewenste investeringen en oneerlijke concurrentie en ondersteunt ondernemers en het MKB om in de wereld succesvol te zijn. Het kabinet vergroot handelsinstrumenten in lijn met de uitkomsten van de akkoorden van Parijs en Glasgow.
- Nederland bevordert in de EU de internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen wetgeving (IMVO) en voert nationale IMVO-wetgeving in die rekening houdt met een gelijk speelveld met de omliggende landen en implementatie van mogelijke EU-regelgeving.

44

Migratie

Arbeidsmigratie

- Het kabinet wil periodiek inzicht krijgen in de verwachte arbeids-, kennis- en asielmigratie. De Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (ACVZ) komt met een advies op dit onderwerp dat zwaar zal wegen.
- Om misstanden bij arbeidsmigratie tegen te gaan voert het kabinet de aanbevelingen van de Commissie Roemer uit.
- Als onderdeel van afspraken die worden gemaakt met derde landen over het terugnemen van uitgeprocedeerde asielzoekers, maakt het kabinet in dit kader beleid om een gerichte visumverlening en tijdelijke legale en circulaire arbeidsmigratie mogelijk te maken.

Asiel

- Het kabinet wil werken aan een fundamentele herziening van het gezamenlijke Europese asielsysteem (GEAS), zoals voorgesteld door de Europese Commissie en neergelegd in de kabinetsappreciatie.
- In het geval van een hogere instroom van mensen die in Nederland asiel aanvragen, wil het kabinet samen met gelijkgezinde en omliggende landen samenwerken op het gebied van bewaken van de grenzen, relocatie en verdere operationele samenwerking. Op deze manier hoopt het kabinet in tijden van crisis adequaat op te treden.
- Het kabinet wil zich binnen het EU-migratiebeleid inzetten op migratiepartnerschappen met derde landen die materieel voldoen aan de voorwaarden van het Vluchtelingenverdrag om zo migratiestromen te beheersen en terugkeer te realiseren.

- Om de grondoorzaken van migratie aan te pakken wil het kabinet de buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking versterken.

Uitvoering op orde

- Het kabinet constateert dat Nederland op papier een goede asielpcedure kent, maar in de praktijk zijn verbeteringen mogelijk. De aanbeveling van de Commissie van Zwol voert het kabinet integraal uit. Zo wil het kabinet tijdigheid en zorgvuldigheid garanderen en onnodige stapeling van procedures voorkomen.
- Er wordt structureel 200 miljoen euro gestoken in de financiering van de partners in de asielketen (met name IND en COA). De expertise van de IND inzake de beoordeling van de LHBTI'ers en bekeerlingen wordt versterkt.

Opvang en terugkeer

- Het kabinet continueert de huidige aanpak om overlastgevers in AZC's, opvang en rond deze opvang en in het OV aan te pakken.
- Het kabinet zet in op effectieve maatregelen die gericht zijn op bijdragen aan terugkeer of vertrek van mensen die niet in Nederland mogen blijven, onder andere door intensieve begeleiding via het terugkeerspoor en de meldplicht aan te scherpen. De Landelijke Vreemdelingen Voorziening wordt landelijk dekkend, waardoor gemeentelijke opvang niet meer nodig is. De ongewenstverklaring wordt aangepast zodat deze ook betrekking kan hebben op uitgeprocedeerde asielzoekers die weg moeten en die weg kunnen.
- Het kabinet verhoogt het UNHCR-quotum van 500 naar 900.
- Dit verhoogd quotum voorziet ook in uitzonderlijke situaties waarin een beroep wordt gedaan op Nederland vanuit Europese solidariteit.
- Het wetsvoorstel vaststellingsprocedure staatloosheid wordt voortgezet.